

KERESZTYÉN IGAZSÁG

AZ ORDASS LAJOS BARÁTI KÖR FOLYÓIRATA

Új folyam 83. szám

2009. ŐSZ

Tartalom

IGEHIRDETÉS

Dóka Zoltán: Mit jelent hinni? (Lk 17,11–19) 1

DOKUMENTUM

Keveházi László: Hozzászólás a Gyógyító beszélgetések múltunkról témához 5

EMLÉKEZÜNK

Isó Dorottya: 25 évvel ezelőtt jelent meg

Dóka Zoltán Nyílt levele..... 8

Németh Károly: A legnagyobb öröm (Lk 15,1–10)..... 16

Boleratzky Lóránd: Személyes megemlékezés Ordass Lajosról 19

TANULMÁNYOK

Dr. Böröcz Enikő: Ordass Lajos és az evangélikus közoktatás 23

Dr. Kertész Botond: Műveltség, hit, tradíció az evangélikus egyházban 31

ELBESZÉLÉS

legid. Zászkaliczky Pál: A göröge..... 40

TARTALMI ÖSSZESÍTŐ 44

KERESZTYÉN IGAZSÁG

Az Ordass Lajos Baráti Kör negyedévi folyóirata
Független evangélikus teológiai és kritikai lap

Új folyam 83. szám – 2009. ŐSZ

Szerkesztette a szerkesztőbizottság megbízásából Isó Dorottya

A szerkesztőbizottság tagjai: Cserhátiné Szabó Izabella, Isó Dorottya, Ittész János,
Jankovits Béla, Kovács László, Tubán József

Folyóiratunk honlapja: Átalakítás alatt!

Felélős kiadó: id. Zászkaliczky Pál (tel: 27-359-291)

Kiadóhivatal: 1114 Budapest, Bocskai út 10.

Postacím: 2151 Fót, Ibolyás u. 3/A.

Csekkszám: Ordass Lajos Baráti Kör

Budapest – OTP XI. ker. 11711034–20081452

Nyomdai kivitelezés: OOK-Press Kft., Veszprém

Felelős vezető: Szathmáry Attila

HU ISSN 0865–2163 – Törzsszám: 1996/320 – Eng. szám: III./E1/20/1989

Dóka Zoltán

Mit jelent hinni?*

(Bibliatanulmány, mely 1990. november 4-én hangzott el német nyelven a zürichi Predigerkirche reformációi istentiszteletén)

Kedves gyülekezet! Kedves testvéreim!

Köszönöm a meghívást és a testvéri köszöntést. Örülök, hogy együtt ünnepelhetek önökkel ezen a reformációi istentiszteleten. Mint tudják a testvérek, Magyarországról jövök, ahol az elmúlt évben hatalmas politikai fordulatot éltünk át. A legnagyobb változásokhoz tartozik, hogy visszanyertük a vallásszabadságot. Sokan térnek vissza az egyházba. A vallás ismét népszerű, sőt divatos lett. A vizsziatérők között sokan vannak, akik külön, személyes beszélgetésre is jelentkeznek a lelkésznél. Ezek az alkalmak mindkét részről nagyon tanulságosak.

A beszélgetések során mindig újra előkerül egy szó, egy fogalom, amelyet korábban a politikai propagandabeszédek és iratok olyan fogalmakkal állítottak párhuzamba, mint „butaság”, „tudatlanság”, „tudománytalanság”, „műveletlenség” stb. Ez a megalázott szó a hit. Igen, a hit manapság – és talán nem csupán Kelet-Európában – kezdi visszanyerni becsületét és méltóságát.

De hasonló történt már Jézus igehirdetésében, majd a reformáció tanításában is. „Ne félj, csak higgy!” - biztatja Jézus Jairust, a gyermekeért aggódó apát. (Mk 5,36) És ez a „csak” visszhangzik a reformátori jelszóban, sola fide, vagyis egyedül hit által, ami azt jelenti: az élet egész problematikájának valódi megoldása csak és egyedül hit által lehetséges.

Ezért szeretném mostani reformációi megemlékezésünk alkalmából a reformátorok ügyét mint a hit ügyét középpontba állítani.

De mit is jelent hinni? A hitről vallott sokféle vélemény olyan, mint a dzsungel, ahol alig ismeri ki magát az ember. Paul Tillich szerint a hit azok közé a fogalmak közé tartozik, amelyeknek előbb meg kell gyógyulniuk, hogy gyógyíthassanak bennünket. E kettős gyógyulás szándékával és reményében választottam ki mai alkalmunkra a tíz-leprás gyógyulásának történetét, amelyet Lukács 17,11–19-ben így olvasunk:

Amikor útban volt Jeruzsálem felé, Samária és Galilea között haladt át. Amint beért egy faluba, szembejött vele tíz leprás férfi, akik távol megálltak, és kiáltozva kérték: „Jézus, Mester, könyörülj rajtunk!” Amikor meglátta őket, így szólt hozzájuk: „Menjetek el, mutassátok meg magatokat a papoknak!” És amíg odaértek, megtisztultak. Egyikük pedig, amikor látta, hogy meggyógyult, visszatért, és fennhangon dicsőítette Istent. Arcra borult Jézus lábánál, és hálát adott neki. Ez pedig samáriai volt. Jézus ekkor így szólt: „Vajon nem tízen tisztultak-e meg? Hol van a

* Ezzel az igehirdetéssel és a később olvasható dokumentumok közzétételével emlékezünk Dóka Zoltán 1984-es Nyílt levelére.

többi kilenc? Nem akadt más, aki visszatért volna, hogy dicsőítse Istent, csak ez az idegen?” És ezt mondta az Úr: „Kelj fel, menj el, hited megtartott téged.”

E megragadó csodaelbeszélésből öt választ szeretnék kiemelni a felvetett kérdésre: mit jelent hinni? Mi a hit?

Első válasz: A hit titok.

Hogyhogy ezek a beteg emberek éppen Jézusban, ebben a vándorprédikátorban ismerik fel Isten gyógyító erejének jelenlétét? Miért nem az egyházi vagy a politikai hatalom képviselőiben, Kajafásban vagy Pilátusban? Miért éppen ők, és ők miért éppen Jézusban hisznek? Ilyen kérdésekre nem kapunk választ a történetben. A hit titok. Egyszerre csak létrejön, valósággá lesz, jelen van, mint a barátság vagy a szerelem, vagy maga a teremtett világ. Állítja, de nem bizonyítja, nem magyarázza önmagát. Ezért nem lehet mesterségesen létrehozni. Az ember számára produkálhatatlan titok.

Ezért kellett negatív választ adnom egy régi barátomnak, aki a közelmúltban arra kért: taníts meg hinni! Sokáig ateista volt. Most azonban már úgy látja, hogy „hit nélkül vergődik, erőlködik, de nem megy igazán jól a kocsi”. Szeretne hinni! Csakhogy a hit nem tananyag, amit megtanulunk és birtokunkká válik. A hit éppen azzal kezdődik, hogy felismerjük: annak, akiben hinni szeretnénk, teljesen ki vagyunk szolgáltatva. Ő rendelkezik velünk és nem mi ővele. Ezt a tapasztalatot fejezték ki a reformátorok, amikor így tanítottak: a hit Isten szabad kegyelmének munkája, a Szentlélek gyümölcse bennünk. Barátomnak csak egy tanácsot tudtam adni. Pál apostolt idéztem: A hit ... hallásból van, a hallás pedig Krisztus beszéde által. (Rm 10,17) „Hallgasd a Krisztusról szóló prédikációt – mondtam neki – és közben megtörténhet benned is a hit titokzatos csodája.” Ezért tartották a reformátorok az egyház legfőbb feladatának az evangélium hirdetését. És ez ma is érvényes.

Második válasz: a hit imádság.

A tíz beteg tudja, hogy a Jézusban működő gyógyító erő megszólítható. Nem személytelen természeti erő, hanem Isten Jézus személyéhez kötött ereje. Ezért mondják Jézusnak az egyháztörténet legrövidebb és legmélyebb kéré imádságát: „... könyörülj rajtunk!”

A hit mindennek előtt és elsősorban imádság. Vagyis olyan esemény, amely nem emberek között, hanem Isten és az ember között történik. Ez nemcsak azt jelenti, hogy a hívó embernek egy mindig jelenlévő beszélgetőtársa van, hanem azt is, hogy életének egy rajta kívül lévő támpontja van Istenben.

15 éve halt meg egy kommunista meggyőződésű magyar író, Darvas József. Röviddel halála előtt még volt ereje egy interjúra. Ebben egy fontos mondatot mondott: „Illúziók nélkül élhet az ember, de hit nélkül nem lehet élni”. Nagyon igaz megállapítás. Csakhogy éppen a reformáció fényében egy fontos megkülönböztetést kell tennünk. Az író nem az Istenben való hitre gondolt, hanem arra a hitre, amellyel ő saját világnézetéhez és kommunista meggyőződéséhez kötődött és ragaszkodott. Olyasmihhez tehát, amit az ember maga produkál, maga alkot, és így hitével saját teljesítményére támaszkodik, végül is saját magában hisz.

Ezen a ponton tűnik ki éppen, hogy mennyire alapvetően más volt a reformáció hitfogalma. A reformátorok meggyőződése szerint a hit támpontja, amibe kapaszkodik, éppen nem bennünk van, nem is valamely cselekedetünkben, hanem – ahogy latinul kifejezték – extra nos, rajtunk kívül van, ti. Jézus Krisztusban, akiben

Isten megmentő kegyelmével találkozunk. És a keresztyén hitnek ez az extra nos jellege éppen az imádságban jut legjobban kifejezésre.

A nagy svájci teológus, Barth Károly, röviddel a halála előtt szintén interjút adott. Ebben egész életművét egyetlen mutatószóban foglalta össze: ott. Mindazzal, amit tanított, prédikált és írt, nem akart többet, sem kevesebbet, csupán mutatóújj lenni: ott, Jézus Krisztusban van egyedül üdvösségünk, ott, őbenne van hitünk szilárd alapja. Tehát nem bennünk, és semmiben sem, ami tőlünk való. Ez a reformáció tiszta hangja!

Harmadik válasz: a hit egy mégis, „csak azért is” bizakodás.

A leprások úgy indulnak el a papokhoz, hogy nem gyógyultak meg. Magukon hordják még a gyógyíthatatlan betegség látható jeleit. Isten jelenlétét csak Jézus szavában tapasztalják meg. Mégis mennek, mert komolyan veszik Jézus ígérését. A papok ugyanis csak a valóban meggyógyultaknak adtak igazolást és engedélyt, hogy visszatérjenek az egészségesek közé. Azzal tehát, hogy Jézus a papokhoz küldi őket, gyógyulást ígér nekik. Ebből azonban még semmi sem látszik. Ők viszont dacolva a látszattal, mégis Jézusnak hisznek.

Most is látom annak a betegápoló nővérnek a nyugodt, tiszta tekintetét, aki egy budapesti kórházba, betegágyához hívatott. Évtizedekig dolgozott tüdőbetegek között Csepelen. Végül tüdőrákot kapott. Mély örömmel beszélte el legújabb felfedezését: „Most tudom csak: nem elég hinni, nem elég remélni. Mégis kell hinni, mégis kell remélni! Csak azért is!” És ebben a mégis hitben és mégis reményben halt meg hamarosan, csendben és nyugodtan.

A reformátorok ezt így mondták: Isten sub contraria specie cselekszik, azaz az ellenkező látszat alá rejtve, amit csak a hit ismer fel. Ezt mindenek előtt Krisztus keresztyén szemlélhetjük. A vele megfeszítettek közül az egyik fiatalember szavában éppen ez a hit nyilatkozik meg, amikor azt mondja: Jézus, emlékezzél meg rólam, amikor eljössz királyságodba!” (Lk 23,42) Mélyebbre, mint a kereszt gyalázatába, nem lehetett volna elrejtteni, hogy ez a Jézus király, aki Isten teljhatalmával fog majd eljönni, és aki akkor erre a kivégzett ifjú lázadóra is emlékezni fog, és nem felejtí el a halálban. Az igazi hit valóban egy a látszattal szembeszálló, mégis-bizakodás. Bizonyosság a mélyben, hogy van magasság, a sötétségben, hogy van fény, a bűnben, hogy van bocsánat, a halálban, hogy van örök élet. Bizony, halálunk órájáig szükségünk van erre a hitre!

Negyedik válasz: a hit életújulás.

A leprások megtapasztalják, amit a látszat ellenére hittek és reméltek. „... megtisztultak”. Ahol a hit valódi, ott mindig megtörténik az élet gyógyulásának csodája. A hit ugyanis éppen azt jelenti, hogy megnyílunk, feltárulkozunk Isten gyógyító, életújító hatalma előtt. És ez a hatalom megtisztít, talán nem orvosi, de morális, erkölcsi értelemben. Irgalmassá tesz és megértővé. A családban és a munkahelyen megtaláljuk az igazság és a béke útját. Fel tudjuk adni önzésünket, hogy mások szolgálatába állítsuk életünket. Nem akarjuk megváltani a világot, hanem segítjük a megváltott világot, hogy isteni méltóságához fel tudjon emelkedni. És mindenek előtt: nem adjuk a dicsőséget teremtménynek, sem magunknak, sem másoknak, hanem csak Istennek, akit egyedül illet.

Az egyik legfontosabb reformátori tanítás arról szól, hogy hit és cselekedetek szétválaszthatatlanul összetartoznak, és pedig úgy, hogy a cselekedetek nem önál-

ló teljesítmények, nem az ember érdemei, hanem a hit gyümölcsei. Ahol a kettőt szétválasztják, ott mindkettő tönkremegy. A hit dogmák erőtelen igenlése lesz, a cselekedet pedig az ember öndicsőítésének eszköze.

Hogy ez a szétválasztás milyen veszélyes, azt éppen a magyarországi protestáns egyházakban kellett megtapasztalnunk a sztálinista időkben. A kommunista állammal kollaboráló egyházvezetőség rákényszerítette az egyházra az ún. diakóniai teológiát, vagyis a szolgálat teológiáját, és azt tanította: a hit a vallás dolga s ezért annak csak az egyház számára van jelentősége. A diakónia, a szolgálat viszont olyan, mindennek előtt politikai tevékenységet jelent, amellyel karöltve az ateistákkal a szocializmust kell építenünk. Mi, akik az egyházvezetőségnek ezt a hamis útját nem tudtuk együtt járni, éppen a reformációra hivatkozva mondtunk nemet erre a torz, skizofrén teológiára.

Ötödik válasz: a hit hálaadás.

Csak az idegen samaritánusnak van teljes, az egész életet Isten számára megteremtő hite, mert visszajön, hangosan dicséri Istent és megköszöni Jézusnak a gyógyulást.

Nyolc éves lehettem, amikor anyánk - öten voltunk testvérek - elrejtette a már megkapott karácsonyi ajándékokat, mert nem köszöntük meg azokat. Nagy volt a csalódás, amikor másnap reggel semmit sem találtunk a karácsonyfa alatt.

A hit mint hálaadás azt jelenti, hogy a kérő imát komolyan gondoltuk és mondtuk. Persze az 1:9 arány mára sem javult meg. Mi, emberek hamar elfelejtjük, hogy Isten mindig csak ad, ő az egyetlen ajándékozó. Mi viszont mindig csak elfogadók, megajándékozottak vagyunk. Az éppen a mi ősbűnünk, hogy Isten helyébe akarunk lépni, és beképzeltük magunknak, hogy mi produkáljuk az életet, a valóságot. Hajlamosak vagyunk arra, hogy Isten cselekedeteit saját tetteinknek tüntessük fel. És így sértjük meg Isten istenségét. Valódi, maradéktalan hálaadás csak akkor lehetséges, ha az Isten kegyelmébe kapaszkodó hitet radikálisan komolyan gondoljuk, ahogyan ez a samaritánus, vagy a reformátorok, akik mindig újra hangsúlyozták: a keresztyén új élet egyetlen igaz motivációja, indítéka a hála. A reformáció teológiáját szinte a hála teológiájának is nevezhetnénk.

Persze nem Istennek van szüksége a mi hálánkra, hanem nekünk. Amikor hálát adunk, feltekintünk az ajándékozóra, és így szabaddá leszünk az ajándéktól, és nyitottá a jövő felé, ahol Isten új ajándékai várnak ránk. Bizonyára azért tekintünk gyakran oly reménytelenül a jövőbe, mert hiányzik a hitünkől a hálás feltekintés Istenre. Így voltak az izraeliták is a pusztában. Át akarták menteni a mennyei kenyeret, a mannákat másnapra, mert nem hitték, hogy Isten másnap is ajándékozó Isten lesz. De a kenyér reggelre megromlott. A hálátlanság azt jelenti, hogy a szabad kegyelméből ajándékozó Isten ellen éppen az ő ajándékaival akarjuk bebiztosítani magunkat. A hálás hit viszont már itt a földön kóstolót kap Isten jövőjéből, az örökkévalóságból, ahol majd végleg világossá és kétségtelenné lesz az, amit a reformátorok így vallottak: soli deo gloria, vagyis egyedül Istené a dicsőség.

Kedves gyülekezet! Kérjük Istent, ajándékozzon meg minket ezzel a titokzatos imádkozó, mégis bizakodó, életújító és hálás hittel. Ahol ez megtörténik, ott halad előre ma is a reformáció ügye. És miért ne lehetnénk ma éppen mi ez az egyetlen hálás samaritánus? Ámen.

Keveházi László

Hozzászólás a *Gyógyító beszélgetések múltunkról* témához

Szeretném leszögezni: a beszélgetést alapvetően jónak tartom és ítélem. A beszélgetés már önmagában is jó dolog. Hátha még valóban gyógyító célzatú is. Sajnos azonban a kijelölt hétfő esteiken életkorom és a távolság miatt, és egyéb okok miatt gyakorlatilag nem tudok jelen lenni. Kőszegről, ahol élünk, ez nemigen megoldható.

Viszont nagyon szeretnék ezeknek a beszélgetéseknek tartalmában egy új hangot megszólaltatni. Úgy érzem erre meggyőződésem és lelkiismeretem kényszerít. Meg az a tény is, hogy ennek a múltnak aktív részese voltam.

Sokféle hang szólalt már meg közelmúltunk feltárása kérdésében.

Hallottam el- és megítélő hangokat. Olyanokét, akik valamit átéltek belőle, talán túl sokat is. Ők tartoztak akkor a szenvedők csoportjához. Joguk van a megszólalásra. Olyanok hangját is hallottam ebben a tónusban, akik nem élték át, nem ismerték ennek a kornak atmoszféráját.

Hallottam védekező hangokat is. Olyanokat, hogy az elítélőknek sokszor fogalmuk sincs arról, milyen világban éltünk. S szerintük ez hozzátartozott az egyház „megmentéséhez”. Azt hiszem, hogy azért ezt a hangot sem kell elhallgattatni, menteni sem persze.

Aztán hallottam objektív hangokat is. Olyanokat, akik indulat nélkül igyekeznek a múltat feltárni. Talán idetartozik ez a beszélgetéssorozat is. Egyéb ilyen írásokat is lehetett olvasni, sőt talán már ebből a korból rehabilitációs dolgozat is készül. Nagyon kíváncsian várom, s biztos vagyok benne, hogy alaphangja megfelelő lesz.

Egy hangot azonban még – talán csak én? – soha nem hallottam: a bűnbánat őszinte hangját. A megfontolás, a „magábaszállás” hangját. Igaz, erre a hangra felfigyeltem első zsinatunk megnyitó istentiszteletének egyik imádságában, ez is hozzátartozik a teljességhez. De mintha „elhallgattuk” volna.

Most ezt a hangot: a fájdalom, a bűnbánat hangját kell megszólaltatnom. Nem általánosan és nem másokról szólva, hanem személyesen. Nem könnyű, de mintha „valaki” ösztökélne erre.

Mindenki tudja: a Káldy-korszak esperese voltam. Őszintén mondom: nem akartam. Még 1958-ban megjelent az akkor új püspök nálunk. Feleségemmel megdöbbenve fogadtuk be nem jelentett váratlan látogatását. Elmondta nagyon őszintén, hogy olyan emberekkel van körülvéve, akiktől szabadulni szeretne (névsort mondott). S elmondta (a másik névsort is megjegyeztem, mert tisztelt barátaim voltak benne), hogy másokkal szeretné körülvéttetni magát, velem is. Csak hozzátette: ehhez „balról kell előzni.” Ezt akkor nem tudtam vállalni, mondván, friss ember vagyok egy nagy gyülekezetben. Meg kell mondanom, az „előzés” módja sem tetszett. 1976-ban viszont már espereshelyettes voltam, amikor máig is tisztelt

esperes elődöm nagyon gyorsan lemondott. Úgy sejtem, ennek is egyházpolitikai oka volt. Át kellett vennem az egyházmegye vezetését. Azután 1977-ben, 1983-ban és 1989-ben, tehát háromszor újraválasztottak egyhangúlag. Meg kell mondanom, nekem a legutolsó választás okozott legnagyobb örömet, akkor már ÁÉH nem volt, s úgy éreztem, a bizalom azért maradt. Bevallom, nekem a gyülekezeti szolgálat mellett az esperesi munka is sok örömet adott a terhek mellett. Nem tudom, ezt mások észrevették-e, de senkit nem akartam bántani. Talán nem is sejtik még élők és elmentek, hányszor kellett védenem őket. A harmadik ciklust nem töltöttem ki, akkor kerültem a teológiára, az egyháztörténeti tanszékre.

De jött ehhez más is. Nekem mint esperesnek ha történt valami, ha nem, havonta meg kellett jelennem a hó első hétfőjén reggel 9 órakor a vármegyei házában a megyei ÁÉH titkárunk előtt. Meg kell vallanom, próbáltam pl. kiharcolni a gyülekezeti körlevelek megjelenését, de nem sikerült. Ez gyengeségemre utal. Sok személyes ügyet viszont sikerült elcsendesíteni. Ez az egész dolog már nehezemre esett.

De megjelentek nálam más urak is. Első alkalommal lakásomban teljesen visszautasítottam. Egy második alkalommal NDK útlevelem „forgott kockán”. Azt mondtam, ha ideadják, utazom, ha nem, akkor maradok itthon. S jött egy harmadik kísérlet, amikor már esperes voltam, amely szempontjuktól sikeres volt. Nem mondtam nemet. Viszont bementem akkori püspökömhöz, és kértem, hogy ettől mentesítsenek. Kereken visszautasított, „ott a helyed” – mondta, igaz, hozzátette „én ezekkel az urakkal nem találkozom, de te maradj, csak igazat szólj és írd.” Lehet, hogy egyházi oldalról lettem beajánlva? Nem tudhatom és halott ember már nem védekezhet. Itt kellett volna mai szememmel mindenről lemondanom. De nem ezt tettem. Fájdalommal vallom meg. Igaz, elértem, hogy személyekről ne legyen szó csak az egyház útjáról, alkalmairól. „Kis siker” volt ez. Talán ehhez tartozik, hogy azt hiszem, én voltam az első, aki állami embereknek felvettem: az akkori püspöknek mennie kellene. Amikor betegszabadságát az ÁÉH akkori elnöke meg akarta hosszabbítani, az egész esperesi karból ketten szavaztunk a javaslat ellen. De ezzel nem védekezni akarok, a tény az tény.

Ehhez jött 1984-ben a „Dóka-ügy”. Nekem kellett kijárnom hozzá, és gyengén megkísérelni, hogy szavát vonja vissza. Az akkori püspököm követelésére levelet kellett írnom neki. Írógéppel írtam a levelet egy példányban, és bevitettem püspökömhöz (nem tudtam, hol van pontosan Dóka Zoltán), és két dolgot kifogásoltam: felszólalásának helyét és idejét. Ebből lett a „Megteologizált árusulás” című cikk nevemmel. Amikor meghallottam és tiltakoztam püspökömnél ellene, azt mondta, már késő, nyomdában van. Hozzá kell tennem, hogy ettől függetlenül és mindaddig Dóka Zoltán talán a legjobb barátom volt a megyében, s úgy éreztem, ez kölcsönös. Évelig hordoztam ezt a súlyos terhet. Leveleket kaptam érte. Eldöntöttem: ez nem mehet tovább. Nem mosakszom, nem bántom az akkor már halott embert, de publikusan, az Evangélikus Életben bocsánatot kérek Dóka Zoltántól. Ő csak azt kérte, ezzel együtt jelenjen meg az az írás, amit ő akkor írt a nevemben megjelent cikke. Ez meg is történt, Itzész Gábor és Tóth-Szöllős Mihály szerkesztésében (Evangélikus Élet, 1997. szept. 7.)

Ekkor történt, hogy miután Dóka Zoltánnal találkozni, levelezni kezdtünk őszinte, baráti hangon, egyszer megkérdezte tőlem: volt-e kapcsolatom esperesként állami emberekkel? Meg kellett írnom őszintén: igen. Akkor azt kérdezte, publikálhat-

ja-e? Megint igen volt a válasz. A publikáció megtörtént a „Nem voltam egyedül” II. kötetében (136–137. old.) és a Keresztyén Igazság 2004 őszi számában (11. old.) Ezzel nem többet, csak annyit akarok mondani, hogy kilépésem a homályból 1997-ben történt először.

Hozzászólásom nem védekezés! Jubilate vasárnapján többek között arról prédikálunk – igaz betegségről van ott szó –: „valljátok meg bűneiteket egymásnak és imádkozzatok egymásért.” Erről az ígéről sem akarok úgy szólni, hogy másoknak ajánlok valamit, amit magam nem teszek meg. Megvallom: ez volt az utam. Elmondom: fáj. Meggyóntam, tudom, hogy bocsánatot nyertem. De hiszem: a publikus bűnhöz publikus bűnbánat tartozik. Hozzáteszem, hogy lekerült rólam a hallgatás terhe, és ezt az utat ajánlom más testvéreimnek is. Szívből kívánok gyógyító beszélgetést minden utamat megjárt testvéremnek, gyógyulást egyházunknak.

Liturgiánk megújulásának szükségessége sürgeti legjobban a prédikáció megújítását. – Amint 1517-ben a bűnbánatra, Krisztushoz térésre hívó ígé-
vel indult el az egyház reformációja, úgy most is ennek a régi evangéliumnak
kell a Lélek hatalmával felhangzania szöszékeinkről. Liturgiánk megújítása
erős, igazi prédikálást kíván és az egész Krisztust hirdető evangélikus pré-
dikáció teszi igazán az evangélikus kegyesség élő értékévé az egyház liturgiáját,
amelyben az Istenben való élet teljességét teszi lehetővé és valósítja meg a
communio. ... Az eredeti evangélikus liturgiához való visszatérés kimélyíti,
újra krisztocentrikussá teszi a szöszéki igehirdetést is.

*(Jánossy Lajos: Az evangélikus liturgia megújítása
történeti és elvi alapon 186. oldal)*

Isó Dorottya

25 évvel ezelőtt jelent meg Dóka Zoltán Nyílt levele*

...Azt mindannyian tudjuk, hogy ebben az évben [azaz 1984-ben] volt a Lutheránus Világszövetség budapesti nagygyűlése, melyen Káldy Zoltánt a Világszövetség elnökévé választották. Sokan emlékeznek a nyitó- és a záró-istentisztelet fenséges alkalmaira, a nagygyűlést megelőző ifjúsági világggyűlés istentiszteletére a budapest-Deák téri templomban.

Azt is sokan tudjuk, hogy a világggyűlésen egy váratlan esemény is történt: Dóka Zoltán hévizgyörki lelkész nyílt levelet intézett a Világszövetség vezetőségéhez, melyben a lelkiismeretétől szorongatva, az evangélium szabadságáért való aggodalmában beszámolt arról a teológiai és egyházkormányzati diktatúráról, amelyet Káldy Zoltán gyakorolt a Magyarországi Evangélikus Egyházban és kérte a vezetőket arra, hogy segítsenek egy szabad, testvéri beszélgetés kialakításában.

Az azonban már kevesek számára adatott meg, hogy Dóka Zoltán indítékait ismerje, s mindazokat az eseményeket, melyek közvetlen nyílt levele után történtek vele, egészen közletről, cenzúra nélkül lássa és átélje. Talán tudjátok néhányan, hogy abban az időben mint teológiára készülő érettségizett diák Dóka Zoltán tanítványaként szemtanúja voltam az eseményeknek. Ebből a szemszögből szeretnék most emlékezni, de nem úgy, hogy hogyan és mit éltem át én, vagy a hévizgyörki gyülekezet, hanem úgy, hogy néhány olyan dokumentumot mutatok be nektek, mely tisztánlátásunkat segítheti és véleményformálásunkat alakíthatja.

Káldy Zoltán diktatórikus és az államot kiszolgáló hatalomgyakorlására példa egy a '60-as évek közepéről származó jegyzőkönyvszerű feljegyzés, mely egy öszszevont LMK-n készült:

Budapestről már kiszorult az egyházi reakció – mondja Káldy a lelkészeknek. Most vidéken próbálkoznak s itt kitérő talajt vélnek találni az egyszerű falusi nép körében. Mi lepleződött itt le? Mindenek előtt az, hogy igaz volt, amit írtunk és mondtunk eddig az egyházi reakcióról. Vérszegény már ez a reakció. Sokat járom a gyülekezeteket, tudom, hogy zömében józan, utunkat helyeslő a lelkészek álláspontja. De elszórtan még mindig van reakció. Tehát mi lepleződött le? Milyen ez a reakció? Politikai reakció egyházi köntösben. ... Az egyházi reakció kifogásolja, hogy az egyházi vezetés jó viszonyban van a materialista állammal. Ez tűnik ki abból a névtelen levélből, amelyet az előbb idéztem. ... Azért állnak szembe velem, mert én az államot támogatom. Nekik ez baj, hogy jó a viszony közöttünk. Ők azt szeretnék, ha harcolnánk. Kultúrharcot, ideológiai harcot, apologetikát kezdenének a materialista ateisták ellen. Az egyházi reakció célja az, hogy kimutassa: nem lehet ebben a szocialista rendszerben nyugodt egyházi életet élni. Ezért provokálnak újra és újra bajokat. Az egyházi reakció az egyházi vezetés tekintélyét akarja lejáratni. Mi mást szolgál az a példátlan magatartás, hogy egy segédlelkész nemet mond a püspöknek, akinek Luther-kabátját köszönheti. ... Sokan félreértették a párt VIII. kongresszusát. Azt hitték, hogy megint 1956 ősze van. Ezért mondogatják, hogy az egész magyar élet demokratizálódik, csak mi vagyunk

* Az alábbi dokumentumokat az Alkalmazkodás és ellenállás között - egyházunk és a szocialista állam viszonya, és annak hatásai című LMK dolgozat felhasználásával közöljük.

sztálinisták. Hát igenis megmondom és tessék tudomásul venni: egyházi irányvonalunkban nem lesz változás. És nem lesz pardon senkinek, aki nem igazodik az egyházi vezetőséghez. Viszont hívunk mindenkit, aki megértette az idők szavát és az igét. Járjunk együtt az egyház új útján. (Dóka Zoltán feljegyzése a budai, pesti, Pest megyei LMK-k 1963. január 22-én a Deák téri nagyteremben tartott üléséről.)

1966. március 18-i keltezéssel Dóka Zoltán az alábbi levelet kapja a püspöktől:

Nagytiszteletű Lelkész úr! Szeretettel kérem, hogy az Evangélikus Élet legközelebbi számba írjon egy cikket a következő címen: „Népünk ünnepén”. A cikkben április 4-ét kell méltatni. Mit jelentett a felszabadulás népünk számára. Természetesen szólni kell arról is, hogy mit jelentett egyházunk számára 1945. április 4-e. A cikk jó alkalmat ad lelkész úrnak arra, hogy nyilvánvalóvá tegye egyházunk népe előtt is, hogy miképpen viszonyul az új magyar társadalomhoz és benne Magyarországi Evangélikus Egyházunk szolgálatához. ... A cikket két példányban címenre kérem megküldeni március 24-ig. Szolgátrási szíves köszöntéssel: D. Káldy Zoltán püspök

Amit megfigyelünk a '60-as években, az ugyanúgy folytatódik még a '80-as évek elején is. De meg kell kérdeznünk: volt-e konkrét kiváltó oka Dóka Zoltánnak arra, hogy nyílt levelet írjon? Miklós Imre államtitkárnak 1984. július 10-én az alábbi sorokat írja:

Igen tisztelt Államtitkár úr! Mellékeltem megküldöm Önnek azt a nyílt levelet, amelyet a Lutheránus Világszövetség vezetőségéhez intéztem.

E nyílt levél megírásának közvetlen oka az a nyilatkozat, amelyet a Magyarországi Evangélikus Egyház vezetőségének öt tagja 1983. június 22-én írt alá és július 15-én tett közzé a Hungarian Church Press-ben. E nyilatkozatot Magyarországon magyar nyelven nem tették közzé.

Annak szövege jelenlegi tanulmányutam folyamán itt Németországban jutott el hozzám. Mivel a nyilatkozat az egész Magyarországi Evangélikus Egyház és annak egész lelkesi kara nevében beszél, magam is érintett vagyok az ügyben és lelkiismeretem kényszerít a nyilvános állásfoglalásra.

A nyílt levélben leírt kritikai gondolatok régóta foglalkoztatnak engem, mert Káldy püspök úr egyházvezetését egyházam belső élete számára egyre ártalmasabbnak és a lelkesi kar számára egyre megalázóbbnak tapasztaltam. Ugyanakkor óvatosságra és újra meg újra való komoly átgondolásra intett az ügy nagysága és az a tény, hogy Káldy püspök úr a maga hatalmaskodó, egyeduralkodó magatartását mindig az állanra hivatkozva védte és védi a kritika ellen.

Közben 1984. június 19-én megszületik a Nyílt levél (elolvasható a Keresztyén Igazság 3. számában 1989. szeptember), melyet a nagygyűlésen kapott kézhez az LVSZ vezetősége. (A nagygyűlés július 22.–augusztus 5. között volt.)

1984. július 24-én Dóka ezt a táviratot küldi Josiah Kibira LVSZ elnöknek:

Bizonyos sajtóhírekkel szemben nyílt levelem nem irányul sem az állam, sem Káldy püspök elnökké választása ellen. A nyílt levél felelet a MEE vezetőinek múlt nyári deklarációjára, amelyet itt olvastam, mert otthon nem tették közzé, és amely nyilvánosságra kényszerítette régóta meglevő kritikámat. Egyetlen célom: visszanyerni a MEE-ban a teológiai gondolkodás és véleménycsere valódi szabadságát. Testvéri köszöntéssel: Dóka lelkész

Gyülekezetének pedig így ír július 30-án:

Kedves hévizgyörki testvéreim!

Tudom, hogy kétségek között, megrendülve és lelki fájdalommal gondoltok rám, mert nem tudtok belenyugodni abba a helyzetbe, amit nyílt levelem okozott. Szeretném, ha az elterjedt hírekkel szemben azt is tudnátok, amit én gondolok. Ezért írom ezt a levelet.

Először is tudnotok kell, hogy nyílt leveletem nem államunk ellen írtam. Ti vagytok a legfőbb tanúim, hogy 25 éven át soha senkit nem bízattam államellenes magatartásra, sőt ellenkezőleg: prédikációkban és magánbeszélgetésekben az állam iránti tiszteletre és engedelmességre hívtam mindenkit és magam is ezt gyakoroltam. A tanács vezetői is tudják, hogy minden köztiigben, amiben együttműködésemet és segítségemet kérték, szívesen és jóakarattal vettem részt. Ugyanakkor igyekeztem világossá tenni, hogy az egyháznak más a feladata, mint az államnak. ...

Tudnotok kell azt is, hogy nyílt leveletem egyedül és kizárólag azért írtam, hogy Káldy püspök úr erőszakos és hatalmaskodó egyházvezetése megváltozzék. Bár tincetek nem beszéltem erről soha sem, most meg kell mondanom, hogy egyre elviselhetetlenebbnek éreztem azt a megalázó bánásmódot, ahogyan Káldy püspök úr a lelkészekkel viselkedik. Kialtó ellenében élnek ma a magyar evangélikus lelkészek. Egyfelől megbecsülést és tiszteletet kapunk egyházon kívüli, állami emberektől, főként pedig a gyülekezetek tagjaitól, másfelől viszont a püspök úr úgy kezel bennünket, mint tudatlan, ostoba tömeget. Lenéz és fenyeget bennünket szóban és írásban. Neki az lenne a legfőbb feladata, hogy a lelkészek lelkipásztora legyen. Ehelyett állandóan ostor van a kezében és fenyegetéssel akarja ránk kényszeríteni a saját nézeteit. A lelkészek félnek tőle és ezért vagy hízelegnek neki, vagy menekülnek előle. Magam már évek óta gondolkodtam azon, hogy vagy abbahagyom a lelkészi működésemet, vagy erőt veszek magamon és nyilvánosan tiltakozom e jogtalan és püspökhöz nem méltó magatartás ellen. Most már tudjátok, hogy ez utóbbit választottam. És pedig azért éppen most, hogy a világ evangélikusságának nagy családja tudja meg világosan, mi a valódi helyzet egyházunknak. Erről ugyanakkor mindig félrevezető híreket küld egyházvezetőiségünk külföldre. Tudnotok kell ugyanakkor, hogy nem harag vagy bosszúállás vezetett a levél megírásában, ahogy ezt most Káldy püspök úr beállítani igyekszik. Magam minden bántást és megalázást elviseltem és továbbra is elviselnék, ha magatartása nem lenne egész egyházunk számára ártalmas. Célom az volt és ezt még most is remélem, hogy levelemmel sikerül elősegíteni egy őszinte, igazságos és egymás tiszteletén alapuló légkört egyházunkban. Elvégre egy püspök is megbánhatja a rosszat, amit csinál. Lelke mélyén neki is tudnia kell, hogy milyen nagy ellentmondás: diakóniát, azaz szeretetszolgálatot hirdetni és közben ridegen, durván és erőszakosan uralkodni a szolgatársak felett. Ő azonban önvizsgálat helyett fenyegetéssel válaszol a levelemre. Tudomásomra jutott, hogy ha hazatérek, Káldy püspök úr nyugdíj jogosultságom megvonásával el akar távolítani a lelkészi szolgálatból. Ez a hír megbízható forrásból származik és megfontolásra késztet.

De akárhogy is alakul további sorsom, tudnotok kell, hogy lélekben és imádságban mindig veletek vagyok és maradok. 25 év közös útja eltéphetetlenül hozzátok köt és Istennek adok hálát, hogy a lelkészetek lehettem. ...

Kérek mindenkit, akinek panasa lenne ellenem, hogy bocsásson meg nekem. Tudom, sok fogyatkozása és mulasztása volt lelkészi munkámnak közöttetek. Isten bocsássa meg nekem és tegye jóvá, amit elrontottam! Én is szívesen megbocsátanék mindenkinek, ha volna kinek megbocsátanom. De nincs! Mindnyájatokat szeretlek és szeretni foglak halálom órájáig!

Kérlek benneteket, szeressétek egymást és tartsatok össze. Erősítsétek és őrizzétek a gyülekezet közösségét. Ha tudhatom, hogy megálltok a hitben és az egymás iránti szeretetben, az nekem is erőt ad sorsom elviselésében, amelyet nem magamért vettem a vállamra, hanem Isten evangéliumának igazságáért.

Ahogy otthon is tettem, itt is minden este imádkozom értetek, feleségemért, gyermekeimért, minden hévizgyörkiért, községünk, államunk és egyházunk vezetőiért. Az a reménységem, hogy Isten áldást fakaszt majd számunkra a viharból és újra ránk ragyog az ő szeretetének fénylő napja.

„Most pedig ajánllak titeket az Úrnak és az ő kegyelme igéjének, aki felépíthet benneteket és örökséget adhat nektek a szentek között.” (ApCsel 20,32) „Az Úr Jézus Krisztus kegyelme, az Isten szeretete és a Szentlélek közössége legyen mindnyájatokkal!” (2Kor 13,13) Testvéri szeretettel: Dóka Zoltán

Amikor augusztus 21-én hazatér gyülekezetébe, hiszen mindeddig három hónapos tanulmányúton volt Németországban, az ígéretek ellenére, hogy semmi retorzió nem lesz ellene, már augusztus 29-én megérkezik a bíróság levele, melyben közlik, hogy fegyelmi eljárást indítanak ellene. De milyen érdekes! A fegyelmi eljárást Káldy Zoltán indítja, aki összeférhetlenség miatt ezt nem tehetné. S milyen érdekes! Az eljárás megindítására jogosultak éppen nem tartózkodnak Magyarországon, ezért az iratot csupán a egyházkerület jegyzője hitelesíti. A püspökhelyettes és az egyházkerületi felügyelő pedig utasítást kap az okirat azonnali aláírására. Íme a dokumentumok:

296/1984. sz.

Lelkész úr!

Értesítjük, hogy a Déli Egyházkerület Bírósága (ET. VI.4.§.) Lelkész úr ellen az ET. VI.12.§.2c.3c. és 4. pontjaiban feltüntetett fegyelmi vétségek gyanúja miatt – melyeket a gyanú szerint a Lutheránus Világszövetség Budapesten tartott nagygyűlése kapcsán, közelebbről a Végrehajtó Bizottsághoz írt levele és egyáltalában magatartása által követett el – fegyelmi eljárást indít.

Az Egyházkerületi Bíróság elnöksége az ET. VI. 21.§. 1. pontja alapján fegyelmi megbízottat fog kijelölni a tényállás felderítésére. A kijelölésről Lelkész urat értesíteni fogjuk.

Az ET. VI. 4.§. 1. pontja szerint az Egyházkerületi Bíróságnak illetve az elnökségnek tagja a püspök is. Ebben az esetben Dr. Káldy Zoltán püspök bejelentette, hogy nála összeférhetlenségi kizárási ok forog fenn, mivel Lelkész úr őt a Lutheránus Világszövetség Végrehajtó Bizottsága tagjaihoz írt levelében személyében támadta. Ezért a püspök helyett a püspökhelyettes lesz az elnökség tagja.

Értesítjük, hogy az Egyházkerületi Bíróság nem fogja tárgyalni a Végrehajtó Bizottsághoz írt levelének azt a részét, amelyben Lelkész úr kifejti egyéni véleményét a diakóniai teológiáról. De azt tárgyalni fogja, amit a teológia „terror”-ral való fenntartásáról állít.

Értesítjük, hogy ET.VI. 30. §-a alapján 1984. augusztus 30-i hatállyal szolgálata alól felfüggesztjük.

Budapest, 1984. augusztus 29.

Szilágyi Béla s.k.
egyházkerületi felügyelőh.

Sólyom Károly s.k.
püspökhelyettes

Kiadmány hitelül: Tóth Szöllös Mihály, egyházkerületi jegyző

ad 296/1984. sz.

Püspökhelyettes úr! Egyházkerületi felügyelőh. úr!

Mindkettőjük távolléte idején kénytelenek voltunk Dóka Zoltán hévizgyörki lelkész ellen fegyelmi eljárást indítani. Mivel egyikük sem volt itthon – és erről telefonon meggyőződtem – rákényszerültünk, hogy nevüket csupán „s.k.”-val helyettesítsük. Viszont most azt kérem, hogy szíveskedjenek aláírni a mellékelt levelet és azt hozzánk küldjék vissza.

Kérem Sólyom Károlyt, hogy aláírása után azonnal küldje tovább Szilágyi Bélához (Pécs, Geiszler Eta u. 7.) és kérje őt meg az aláírásra és hozzám való továbbításra.

Szeptember 1-15 között NSZK-ban vagyok.

Szolgatársi szíves köszöntéssel:

Sólyom Károly Paks

Szilágyi Béla Pécs

Dr. Káldy Zoltán
püspök

Dóka Zoltán a bíróság neki küldött levelére az alábbiakat válaszolja:

Tóth Szöllös Mihály egyházkerületi jegyző úrnak Hévizgyörk, 1984. augusztus 30.
Egyházkerületi Jegyző úr!

Tisztelettel értesítem, hogy a Déli Evangélikus Egyházkerület Bíróságának Egyházkerületi Jegyző úr által hitelesített 296/1984. sz. levelét nem vehetem tudomásul az alábbi okok miatt:

1. Nem a nekem írt eredeti levelet kaptam meg, hanem annak csupán a másolatát.
2. Az illetékes egyházi elnökség még ezt a másolati példányt sem írta alá.

E bántó és lekicsinylő közlési mód ellen tiltakozom!

Dóka Zoltán
lelkész

A fegyelmi eljárást 1984. október 25-én a Déli Evangélikus Egyházkerület Bírósága megszüntette. Erről az alábbi dokumentum számol be:

Ad 296/1984. sz.

Budapest, 1984. okt. 25.

Határozat

A Déli Evangélikus Egyházkerület Bírósága Dóka Zoltán hévizgyörki lelkész ellen az egyházi törvények alapján indított fegyelmi eljárást és ehhez kapcsolódó felfüggesztést 1984. október 25-i hatállyal megszüntette. Dóka Zoltán lelkész szolgálatát gyülekezetében tovább folytathatja.

Indoklás

Az Egyházkerület Bírósága Káldy Zoltán püspök személyes kérésére döntött a fegyelmi eljárás megszüntetéséről. A püspök azzal indokolta kérését, hogy véleménye szerint Dóka Zoltán különböző okok – köztük családi – miatt jelenleg nincs olyan lelkiállapotban, amelyben elfogulatlanul át tudná tekinteni az egész helyzetet és higgadtan mérlegre tudná tenni saját magatartását. Ehhez neki időt kell adni. A püspök reméli, hogy Dóka Zoltán Isten segítségével konstruktív szolgálatot végez az egyházban. Mivel Dóka Zoltánnak a diakóniai

teológiával kapcsolatos egyéni felfogása egyáltalában nem képezte a fegyelmi eljárás tárgyát – tiszteletben tartva a kritika jogát – ide vonatkozó határozatra nem volt szükség.

Szilágyi Béla
egyházkerületi felügyelőh.

Sólyom Károly
püspökhelyettes

Másnap, október 26-án Káldy Zoltán ezt a levelet küldte az espereseknek:

1. ad 296/1984. sz.

A Magyarországi Evangélikus Egyház
Valamennyi Esperesének
Székhelyükön

Ide mellékelve megküldöm a Déli Egyházkerület Bírósága elnökségének határozatát Dóka Zoltán hévizgyörki lelkész fegyelmi ügyében. Kérem annak felolvasását az LMK-ban. A „határozathoz” az LMK-ban hozzászólást Esperes úr nem engedélyezhet.

Olyan sok feladat áll előttem az LVSZ-ben és a Magyarországi Evangélikus Egyházban, hogy nem engedhetem meg figyelmem és időm lekötését Dóka Zoltán ügyével. Később még lesz mit beszélgetnünk Dóka Zoltánnal.

Az esperesi értekezlet által megbízott három esperes elkészítette az állásfoglalást Dóka Zoltán „nyílt levelével” kapcsolatban. Ez pótolja az ő elítélését. Az állásfoglalást a Lelkipásztorban tesszük közzé.

Kérem Esperes urat, az LMK-ban is zárja le a „Dóka ügyet”. Ez ott nem lehet többé téma. Ugyanakkor szíveskedjék éberem figyelni a lelkészek magatartására, különösen is a fiatalokéra. Ha szükséges, adott esetben intse és fegyelmezze őket.

Kérem arra is ügyeljen, hogy esetleg „futkározó atyafiak” ne zavarják a lelkészeket és gyülekezeteket.

(Az egyes LMK-k szavazásáról ismét a Keresztyén Igazságban olvashatunk. 70. szám 2006. nyár)

A bíróság határozatára Dóka Zoltán az alábbiakat válaszolta:

ad X-80/1984.

Hévizgyörk, 1984. október 30.

A Déli Evangélikus Egyházkerület Bíróságának

Tisztelt Bírósági Elnökség!

Október 25-én kelt, ad 296/1984. számú levelükre válaszolva a következő észrevételeket kell tennem:

1. A f. év augusztus 29-én kelt 296/1984. számú, ellenem fegyelmi eljárást indító levelüket és annak másolatát változatlanul érvénytelennek tekintem, s így annak hatálytalanítását sem veszem tudomásul. ... Az ott leírtakat még két megjegyzéssel kell kiegészítenem.
 - a) A jelen bírósági elnökség az ET VI. 6. § értelmében kizártság helyzetében van s ezért kezdettől fogva nem is volt illetékes az ügyben. Az eljárást az Északi Egyházkerület Bíróságának kellett volna indítani és lefolytatni.
 - b) Bármely egyházi bíróság pártatlansága lehetetlenné vált előzetes befolyásolás miatt. ... Különbösen is előzetes befolyásolást jelent, hogy a bírósági eljárást az Önök távollétében maga Káldy Zoltán püspök indította el ellenem. Ezt ő október 5-i személyes beszélgetésünkben el is ismerte.

2. Meg kell állapítanom, hogy Káldy Zoltán püspök több ellenem indított támadásának sikertelensége után javasolja most az ugyanacsak általa kezdeményezett bírósági eljárás megszüntetését. Így az engem elítélő cikkek általános megbotránkozást és felháborodást váltottak ki a cikkírókkal szemben. A lelkészek többsége tartózkodott a szavazástól s ezzel elutasította annak szándékát, ti. az én elítélésemet. Ugyanakkor nyílt levelem hivatalos közzétételét kívánták. A Pest megyei LMK lelkészei jegyzőkönyvileg kérték a püspököt, hogy hagyja abba az ellenem folyó bírósági akciót és kezdjen beszélgetést velem. ...
3. Felháborító s egyben jellemző Káldy Zoltán püspök javaslatának indoklása. Ő ezt a módszert használja mindazok ellen, akik egyházi tevékenységét kritizálni merik: nem a tárgyi kérdésekre felel, hanem a kritizáló személyét támadja, becsmerli és igyekszik annak jó hírét, becsületét a nyilvánosság előtt megrontani. Ezt az egyháztörténetből jól ismert méltatlan módszert határozottan visszautasítom! Aki olvasta a nyílt leveletemet, tudja, hogy abban egyetlen szóval sem vizsgáltam: vajon Káldy Zoltán családi és egyéb okok miatt volt-e valaha és most van-e „olyan lelkiállapotban, amelyben elfogulatlanul át tudná tekinteni az egész helyzetet és higgadtan mérlegre tudná tenni saját magatartását”? Ez nem rám, hanem őreá, családjára, orvosára és lelkipásztorára tartozik. Viszont nyílt levelem megállapításait, amellyel püspöki működését kritizálom, változatlanul fenntartom. Továbbra is szükségesnek látom, hogy egyházunkban szabad, félelemmentes beszélgetés induljon a teológiai munka, az egyházkormányzás és egyházszervezet elvi és gyakorlati kérdéseiről.

A reformáció ünnepének előestjén kívánom a tisztelt Bírósági Elnökségnek és Önökkel együtt egész egyházunknak, hogy az élő Istenre tekintő felelősséggel merjünk egyházunk belső megújulásáért bátran szólni és cselekedni.

Erős vár a mi Istenünk!

Testvéri köszöntéssel Dóka Zoltán ev. lelkész

Ezekben a hónapokban Dóka Zoltán számtalan levelet kap, melyek együttérzésüket fejezik ki, illetve köszönetet mondanak neki azért, amit tett. De van, aki csupán álnéven meri ezt megtenni. Néhány mondat ezekből a levelekből:

...levelemmel arra szeretnék emlékeztetni, hogy az egyházi felsőbbtség némelyeket magához rendel, talán a titkos szavazások kudarcát akarja így megmásítani. Magához rendel egy-egy lelkésztársunkat, hogy meggyőzze. Látszólagos szeretetből fakad ez a módszer, valójában azonban éppen a torkunkra akarja forrasztani a szót. ... Bizony jobb lett volna a csendet korábban és másutt elkezdeni. Például nem közzétenni olyan újságcikkeket, amelyek méltatlanok Krisztus egyházához, Isten szolgájához. ...” „Nagytiszteletű Asszony! Az ország jobb érzésű és öntudatos híveinek megalégedését váltotta ki drága férjének viselkedése, levele és magatartása a mai egyházi vezetéssel és egyházi állapotokkal kapcsolatosan. Köszönjük. Isten fizesse meg. ...

1984 őszén már megszületőben van az az elképzelés, hogy testvéri beszélgetést kellene kezdeni egyházunk helyzetéről, jövőjéről, a tennivalókról.

Ha viszont mégis csak elkezdődik egy őszinte, szabad teológiai eszmecsere – amibe persze nem lelkészeket is feltétlen bele kellene vonni szerintem – akkor már lényegében el is értem

a célokat, amiért a nyílt levelet írtam. Magam éppen annak vagyok a híve, hogy ne jogi, hanem teológiai síkon folytatódjék az ügy. (Dóka Zoltán levele dr. Herényi Istvánnak 1984. október 20-án, részlet)

Ez az elképzelés formálódik ki azután a következő évben a Testvéri Szó munkacsoportban. A Testvéri Szót bizonyára mindannyian ismerjük, indulásáról, elgondolásairól szintén a Keresztyén Igazságban olvashatunk több írást is. De bizonyos, hogy ennek a mozgalomnak a történetéről is vannak ma még ismeretlen dokumentumok, melyek feltárásával tisztábban, igazabban látjuk majd az akkor történeteket. De ez már egy másik tanulmány, egy másik megemlékezés témája lehet....

A liturgia az egyház Istenben való életének állandó lélegzetvétele, amely arra szolgál, hogy a Krisztus teste folytonosan beteljesedhessék az igében és szentségben szüntelenül hozzájövő és állandóan munkálkodó Üdvözítő kegyelmével. Ebből az Istennel való legbensőbb egységből és beteljesedésből buzog fel és árad szét a hit szent hálaáldozata, a Szentlélek segítségével Krisztus által a mennyei Atyához visszazálló könyörgése és magasztalása, amely szent tékozlással – leggyönyörűsebb virágaival – hinti be a közöttünk járó-kelő Istenember útját.

(Jánossy Lajos: Az evangélikus liturgia megújítása történeti és elvi alapon 174. oldal)

Németh Károly

A legnagyobb öröm Lukács 15,1–10

Németh Károly esperesre, a lébényi gyülekezet lelkészére halálának 40. évfordulóján egy igehirdetésével emlékezünk, melyet 1934-ben mondott el.

Életrajza:

Németh Károly 1881. január 15-én született Kispécen. Édesapja Németh Sámuel tanító, édesanyja Bozzay Eszter. Az általános iskolát helyben végezte, majd a soproni líceumban érettségizett. Egyetemi tanulmányait Budapesten a műszaki egyetem gépészmérnöki karán kezdte, ahol egy félévet végzett el, majd Sopronban a Bölcsészeti és Teológiai Tanintézet hallgatója lett. Ezután Greifswaldban teológiát tanult. Győrben szentelték lelkésszé 1904-ben. Alsólövőn lett segédlelkész, majd lelkész. Néhány év múlva ismét tanulmányokba kezdett. Előbb Bécsben, azután Kolozsvárott tanult bölcsezetet. Az 1909/10. tanévben Pápán volt a református kollégium tanára. 1910-ben hívta meg őt a a new brunswicki (USA) magyar gyülekezet, ahol két éven keresztül szolgált.

Ezek után 1912. június 13-án püspöki ajánlásra a lébényi gyülekezet választotta meg lelkészének. Németh Károly lelkész szolgálatának ideje a lébényi gyülekezet kiemelkedő korszaka lett. Szolgálatá nyomán lelki ébredés és megújulás történt a gyülekezetben. Nőegyletet, Legényegyletet és Olvasókört alakított. Rendszeressé váltak a gyülekezet életében a vallásos esték, gyakran került sor színdarabok előadására.

Németh Károly neves igehirdető volt, aki az egyházi sajtóban is ismertté vált. Hét nyelven tudott, egy időben lelkési szaklapot is szerkesztett, számos külföldi misszionáriust hívott meg. 1924-ben esperesnek választották, majd a zsinat egyik lelkési jegyzője, később pedig egyházkerületi főjegyző, azaz püspökhelyettes és főrendiházi tag lett. Részt vett az egyházi iskolák államosításáról folytatott tárgyalásokban.

Évtizedeken át vezetett naplója sok fontos helyi és országos eseményt és azzal kapcsolatos véleményét örökíti meg igényesen megfogalmazott módon, több nyelven írott idézetekkel.

Németh Károly lelkész a püspökhelyettesi tisztséget 1948-ig, az esperesi tisztséget pedig 1954-ig töltötte be. Ebben az évben 42 évi szolgálat után nyugalomba vonult és Győrbe költözött. Ott hunyt el 1969. aug.15-én 88 éves korában.

Emlékezete legyen áldott!

a szerkesztő

Keresztyén gyülekezet! Kedves testvéreim!

Egy kérdéssel kezdem: benne élsz-e az öröm fényében? Ne felelj elhamarkodotlan, ne mondj rá tüstént igent! Jól fontold meg és gondold meg ezt a kérdést! Egy dolog egészen világos előttem: ez egy olyan kérdés, amelyre ritkán hallunk őszinte feleletet. Nevető arccal járunk az emberek közt, de ez csak álarc. Bent vérzik a szívünk, aggodalmak szorongatnak, félelem lakik a lelkünkben és valami kimondhatatlan fájdalom kínozza bennünket.

És mégis, bármilyen különböző is legyen életmódunk, eszméink, ebben az egyben mégis egyformák vagyunk: *valamennyien vágyódunk az öröm után*. Ugyan kicsoda szeretné örömtelenül végigélni az életét? Ahogyan a virág a sötét pincéből a viláosság felé nyújtja ki karjait, úgy vágyódik az emberi szív az öröm után. Ámde megtalálják-e az emberek azt, amit olyan vágyódással és kívánsággal keresnek? Hogyan és hol juthatunk az igazi tiszta és maradandó öröm fénykörébe?

Gondoljunk legelőször is néhány *téves útra*, amelyeken az emberek, elsősorban a fiatal emberek hiszik, hogy megtalálják a maradandó öröm titkát. Sokan azt hiszik, hogy *e világ gyönyörűségeinek élvezetében* van az az öröm, amelyre a szív vágyódik. De aki azt hiszi, hogy mindazok az emberek boldogok, akik a világ szórakozó és mulató helyein járnak mosolygó arccal, az igen téved. Aki ennek a világnak az örömpatakjából iszik, annak megint és újból és újból innia kell, s minden cseppel mérget szív a lelkébe. A halál óráján a világ minden fénye kialszik, s az illető az öröm igazi fénye helyett a kétségbeesés éjszakáját látja maga előtt.

Megint mások azon a véleményen vannak, hogy az a boldogság, amit a lélek áhít, a *gazdagságban*, a művészetben, vagy a tudásban van. Megint mások a *munkában* vagy a *felebaráti* szeretetben keresik a belső emberük kielégítését. De ők mind tévednek, mert ezek hamis utak. Ezekon az utakon sohasem érnek el a valódi és tiszta öröm fényébe.

Minden örömmnek van valami oka: aki örül, az valaminek, vagy valakinek örül. Ha az, aminek örülök, múlandó, akkor az örömöm is múlandó. (Érdekes, hogy a magyar nyelvben a „mulatni” szó összefügg a múlandóval.)

Egyedül Jézus az, aki megmarad, aki tegnap és ma és mindörökké ugyanaz. Jézussal kell személyes átélés útján összeköttetésben lennem és maradnom. Akkor jöhet akármí, én az igazi öröm fénykörében állok. Ezt akarja lelkünkre kötni a mai szentírás lecke is.

Isten nagy öröme

Leckénk kétszer emel föl bennünket a földről a mennyország legmagasztosabb magaslataira. Mit látunk ott fenn? Látjuk a szent Istent, amint ott zeng körülötte angyalainak dicsőítő éneke. Egyszerre csak az Isten trónjáról belecsendül a zengedező angyali kar seregébe: örvendezetek és örüljeteek velem. És hangosan és örömteljesen zúgnak a dicsőítő énekek. Az egész mennyország boldog győzelmet ünnepel. Ragyogóbb lesz a mennyei fény. Ugyan mi történhetett? Mi történt volna? Ott a parányi földön egy szegény gyarló ember végül is megengedte, hogy Isten jóságos keze kiemelje lelkét a bilincsek aljasságából és szennyéből. Egy dacos kis emberszív végre kinyílt úgy, hogy a szent Isten most már megtöltheti fényével és örömeivel. Azért harsog bele az Isten trónjáról a mennyország ragyogásába a kiáltás: örüljeteek énvelem! Azért szól még örömteljesebben, mint máskor a mennyei gyülekezet éneke. Örvendezés van az Isten angyalainak színe előtt egy bűnös ember megtérésén!

Öröm Isten szívében, öröm a Megváltó szívében

Milyen régóta fájt már neki ez a véték! Hogyan járt utána! Mennyit áldozott, fáradt, túrt, szenvedett, hogy végül megnyerhesse! Most a jó pásztor örömmel viszi haza a vállán a megtalált báránykát és belekiáltja a mennyország ragyogásába: örvendezetek velem, mert megtaláltam az én juhomat, amely elveszett vala!

Csendes órákon kicsoda ne gondolt volna megdöbbenéssel arra: hányszor de hányszor okoztál te már sok-sok embernek fájdalmat, keserves fájdalmat, sőt gyakran olyan léleknek is, akít igazán szeretted! Most gondoljuk el, ha egy lélek megtér, ha elszántan Istenhez fordul, akkor az a lélek, amely itt a földön olyan igen kevés embert tudott boldogítani, úgyszólván az egész mennyországot boldoggá teszi ezzel az elhatározásával. Akkor ennek az egy gyarló, de megtért, Istenhez forduló emberi léleknek a kedvéért azt mondja az örökkévaló és szent Isten: örüljetekek énvelem! S ennek az azelőtt oly nyomorult és szálnalmas léleknek a kedvéért „Örvendezés vala az Isten angyalainak a színe előtt”! Egy megtérő bűnösön!

És az ember, a megtérő ember?

A bűnös nagy öröme

Nem csak a mennyországban van nagy öröm, hanem nagy öröm és ujjongás van a földön is egy megtérő bűnösön. De hát a megtérés nem valami komor, fájdalmas, a szívet összeszorító dolog-e? Nem olyasvalami-e a megtérés, amittől ezer meg ezer ember fél és visszariad? Ez a félelem azonban azért van, mert ezer meg ezer ember egészen téves és hamis fogalmat alkot magának arról, hogy micsoda a megtérés. A megtérés tulajdonképpen egyáltalán nem olyasmi, ami a szívet aggasztja, szorongatja. Éppen ellenkezőleg: ahol a megtérés kezdődik, ott minden szívszorongás megszűnik. A szív kitágul, megkönnyebbül és felvidul, békesség, világosság és öröm költözik bele. Mindenesetre fájdalmas az az óra, amikor az ember eljut annak a felismerésére, hogy én elveszett bűnös vagyok és az Istentől messze, idegenben élek. De ez egyúttal a legboldogabb óra is. Mert amikor az ember ezt felismeri, akkor odaveti magát testi-lelki nyavalyáival és nyomorúságaival a Megváltó karjaiba, hogy boldogan megtapasztalja mennyire igaz a Megváltó szava és ígérete. „Aki énhozzám jó azt semmiképpen ki nem vetem”. (Jak 6,37)

Hallgasd meg azokat, akiket a Megváltó már régen megmentett! Hadd mondják el, hogy a jó pásztor, amikor halálosan fáradtak voltak, hogyan vette vállára és hogyan vitte haza! Hadd mondják el neked a gyengék, hogy az Úr hogyan tette őket erőssé a harcra és a győzelemre! Hadd mondják el neked a hazavágyók, mennyire örülnek annak az időnek, amikor majd mindörökre felemeltetnek a Megváltó szívére és ölébe! Ki tudná ecsetelni és elmondani a megtalált, megmentett bűnös emberek nagy örömét!

Természetesen az öröm akkor és csak akkor éri el a tetőpontját, amikor te, miután Krisztus megmentett, magad is iparkodsz másokat megmenteni. Ez nem mindig könnyű. Megváltónk nem ok és cél nélkül hasonlítja az elveszett lelket az elveszett, pizsokba süllyedt pénzdarabhoz. A mi napjainkban milyen sok lélek egyezik hajszálig az elveszett drachmával! Milyen csúnya egy ilyen pizsokban heverő pénzdarab! De még mindig rajta van többé-kevésbé felismerhetően a „császár képe és írása”. A bűn szennyében elmerült lélek is magán hordozza többé-kevésbé Urának és Teremtőjének képét. Ez a lélek is még mindig Isten tulajdona. Nem kell-e mindent elkövetnünk, hogy hazavigyük Istennek? Nincs nagyobb öröm annál, mint amikor egy elveszett lelket elvezethetünk Istenhez. Melyik a nagyobb öröm? Isten öröme azon, hogy bennünket megment, vagy a mi örömünk azon, hogy megmentett az Isten? Gondolkodjunk rajta! Ámen.

Boleratzky Lóránd

Személyes megemlékezés Ordass Lajosról*

Egy angol közmondás szerint a püspökök hasonlatosak a csillagokhoz: kevés fényt adnak, mert túlságosan magasan vannak. Ez a mondás Ordass Lajosra aligha vonatkoztatható, mert bár tántoríthatatlan szilárdsága miatt igen magasan volt, mégis sok fényt adott. Ebből a ragyogásból bőven jutott a vele közvetlen kapcsolatban állóknak. Érdekesen utalt erre a történeti hivatal irattárában elfekvő egyik jellemzés, „szuggesztív erő sugárzott belőle és az embernek valósággal kerülnie kellett, nehogy befolyása alá kerüljön”. Persze, akik evangéliumi hűségét nagyra értékelték, azok aligha kerülték, hanem megfordítva: keresték a vele való kapcsolatot.

* *

Mint a miskolci jogakadémia ifjúsági Luther Szövetségének elnöke, 1940-ben részt vehettem az egyetemi Luther szövetségi elnökök szegedi konferenciáján, ahol megcsodálhattuk Wolf Lajos kiváló előadását.

* *

Legközelebb 1943-ban beszélgettünk, amikor Glosius ösztöndíj segítségével a berlini Stutz egyházi intézetben készültem egyházi tanulmányaim folytatására, ezt követően pedig svédországi és finnországi tanulmányút volt tervbe véve. Mint a svéd evangélikus egyház kiváló ismerője, igen részletes tájékoztatást nyújtott. Finnországi egyházi munkám megjelenése után is részletesen beszámoltam neki tapasztalataimról.

* *

Letartóztatása előtt, az 1948. július 14-én tartott egyetemes közgyűlésen – melyen én a miskolci jogakadémia képviselőjeként vettem részt –, beszámolt az államhatárlommal folytatott tárgyalásokról és olyan hangulat alakult ki ennek nyomán, hogy a résztvevők többsége, véleményem szerint, még a börtön vállalására is készvé vált. A jelenlévők rendkívüli ünneplésben részesítették Ordass Lajost.

* *

Kiszabadulása után szoros kapcsolatba kerültünk egymással, már csak azért is, mert közel laktunk egymáshoz és a templomban is találkoztunk. Igen emlékezetes maradt számomra Vladár Gábor volt kerületi felügyelő 1957 januári meglátogatása és a jogi teendők megbeszélése.

* A megemlékező szavak a révfülöpi Ordass Lajos Oktatási központ 10 éves születésnapjára rendezett konferencián 2009. április 17-én hangzottak el.

Különleges élményt jelentett az 1957. október 5-i felügyelői beiktatásom Zalaegerszegen, melyre együtt utaztam Ordass Lajossal és Nils Seim norvég igazgatóval. Ordass azt mesélte el, hogy Horváth János felajánlotta neki, hogy „érseket csinál” belőle, amit ő természetesen visszautasított. Mindenesetre ez az élmény azt igazolja, hogy akkor még feltűnően jó volt a viszony az államhatalommal, s hogy az csak később romlott meg teljesen.

Ugyanezen a napon délután Lentiben, este Barlahidán, másnap pedig Pácsonyban tartott a püspök istentiszteletet. A barlahidai ígehirdetés a 23. zsoltárról szólt, amit magnóra is felvettem. Ma is emlékszem a zárósorokra: „Isten az egyetlen, bevehetetlen vár ura, aki sok küzdelem után magához segített és oltalmába vett. Oda, ahová az ellenség nem hatolhat és ahonnan el nem rabolhat. Itt akarok maradni, sehol másutt. Csak Istennél. Az ő örök oltalma alatt.”

* *

1966-ban New York-ból jövet Reykjavíkban álltam meg, ahol egy ökumenikus találkozón vacsoravendég lehettem. Meglepett, hogy a jelenlévő püspökök milyen különleges érdeklődéssel kérdezgettek Ordass sorsának alakulásáról. Búcsúzóul a házigazda Hallgrímur Pétursson Passió-énekek című albumát adta át, melyet elhoztam Ordass püspök számára. Mint ismeretes, ezeknek az énekeknek magyarra fordításáért 1971-ben a reykjavíki egyetem, távollétében, mert útlevelet ezúttal sem kapott, doktorrá avatta. A magyar nyelvű kiadás 1974-ben Reykjavíkban jelent meg, amelyből több száz példányt Heubach német püspök hozott be magával.

* *

Dibelius püspök egy hónapos tudományos kutatásra szóló meghívását arra használtam fel, hogy elvigyem a svéd érsek és Dibelius számára Ordassnak az itthoni helyzetről írt részletes beszámolóját.

* *

1976-ban másodszor is Amerikában járva Juhász Imre segítségével együtt fedeztük fel a Minnesota állambeli Willmarban levő norvég evangélikus templomban Krisztus tanúinak hosszú sorában a 78. helyen álló Ordass Lajos nevét. Ez azért különleges megtiszteltetés, mert Ordass volt az egyetlen olyan személy, aki életében a névsorba, még hozzá Berggrav neve mellé került. Hatalmas albummal felszerelve számolhattam be a püspöknek a felfedezésről, melyről a köszönőlevélben, mint „álomról” emlékezett meg, s amit számos helyi újság szó szerint leközölt.

* *

Az akkori körülmények között közvetlenül Ordass püspök címére nem kívántak külföldről segélyeket küldeni, így számtalan alkalommal az én nevemre érkezett pénzküldemény, amit ő a rászoruló lelkészek között osztott szét.

1977-ben Ordass püspökkel, Terray Lászlóval és norvég újságírókkal Nagybörzsönybe kirándultunk. Amikor Terraytól elbúcsúztunk, az állam és az egyház közti szerződésről szóló tanulmányt adtam át neki, amely egyrészt a megállapodás szövegét közölte, másrészt a tényleges helyzetet. Ezt a tanulmányt Terraytól a határon elvették és emiatt 10 évig, még édesanyja temetésére sem kapott beutazási engedélyt. A püspök is ismerte ezt az írást és felajánlotta, hogy a szerzőséget szívesen magára vállalja, mert neki már úgyis minden mindegy. Ez a nemes gesztus mutatja az ő testvéri gondolkozását. Jellemző Terray Lászlóra is, hogy néhány nap múlva megkérte Harry Johanssont, hogy utazzon Magyarországra és találkozzon velünk. A Velencei-tó partján sétálva beszéltük meg aztán a Terrayval történt inzultus részleteit. Közöltük vele, hogy bennünket közvetlen veszély nem fenyeget.

* *

Ordass Lajos külföldi vendégeit, miután lett autóm, általában én vittem közös kirándulásra. Közöttük első helyen kell megemlítenem Johansson svéd igazgatót, akivel fél évszázados barátság kötötte össze, s aki évente meglátogatta; Joachim Heubach bückeburgi német püspököt, aki mint a ratzenburgi Luther Akadémia elnöke széles körben ismertté tette nevét, és aki később a Nemzetközi Ordass Alapítvány elnöke lett. Thor With bergeni norvég püspök, Henrik Hauge norvég esperes, a norvég Izráel misszió emberei: köztük Hactor Torsen, Helga Aarflot, Nils Seim norvég ifjúsági igazgató, Paul Mojzes amerikai igazgató, Johann Hof stockholmi lelkész egyszer-egyszer meglátogatta. Sokfelé kirándultunk együtt. Legtöbbször Esztergomba mentünk vagy Tihanyba, de jártunk Balatonfüreden, Kőszegen, és Velemenben is.

Ezek a látogatások többször nálunk végződtek vacsorával, melynek során a püspök két kedvenc éneke mindig műsoron volt: *Megállók a kereszttútnál* és *Régi nóta, híres nóta*. Különösen Harry Johansson volt elragadtatva ezektől a daloktól.

* *

Ha valami érdekes könyvhöz jutott, megosztotta velem. Így például odaadta olvasásra a hatalmas Szolzsenyicin regényét. Önéletrajzi írását a is elolvashattam.

* *

Halála váratlanul ért. Danhauser, majd Czellecz Zoli hívott fel és tudatta velem. Megrendültem a hír hallatán, mert két nappal korábban még együtt jöttünk haza az istentiszteletről. Másnap Kendeh Györgyöt értesítettem Kistarcsán. A temetésre nem készült gyászjelentés, így csak kevesen tudták meg az időpontot, bár volt olyan, aki Ceglédről motoron jött a temetés időpontját megtudakolni. Emlékezetes maradt számomra, hogy Kendeh Gyurka megigazította a párnát a püspök feje alatt. Csengődy hálát adott a világosságért, amivel Isten az évek sötétségében ragyogóvá tette őt. Áttetszővé, mint aki bátorságával benne tudta reménységének gyökerét. A tisztességért szóban és életvitelben, melyet legjobb meggyőződése szerint oly

TANULMÁNYOK

példamutatóan kínált. Joggal mutatott rá Vajta Vilmos, hogy „azok közé tartozott, akikre nem volt méltó a világ”. Keserűen állapította meg, hogy „ha addig, amíg élt tövis volt a magyar evangélikusság és vele az egész világ magyarságának életében, akkor halála még a tövist nem tüntette el”.

A temetésen ott volt az uppsalai érsek képviselőjében a svéd egyházi segélyszervezet volt vezetője: Harry Johansson, a norvég egyház nevében Henrik Hauge lelkész, a norvég egyházi segély elnöke, Bodil Sölling asszony, aki Koppenhága püspökét és a dán evangélikus egyházat képviselte, Kurt Horn egyházfőtanácsos, a német evangélikus egyház képviselőjében, Pósfay György a Lutheránus Világszövetség képviselőjében, Pátkai Róbert püspök az angol egyház és a külföldön élő Magyar Evangélikus lelkészek képviselőjében és személyes jó barátja, Joachim Heubach német püspök.

* *

A hagyatéki tárgyaláson és a rehabilitációs tárgyaláson a családot képviseltem. Megdöbbentett, hogy olyan előterjesztés volt, mely szerint őt nem lehet rehabilitálni, mert ő a bányai kerület püspöke volt. Sajnálatos, hogy a déli egyházkerület képviselőjének javaslatára a bíróság név szerint nem említette meg azok nevét, akik felelősséggel tartoznak a törvénytelen határozatok meghozataláért. Sajnálatos, hogy sem ő, sem felesége nem érthette meg a rehabilitációs határozatot.

* *

Álljanak itt végül Paul Empie, az amerikai lutheránus egyház főtitkára Ordass Lajosról mondott szavai: „Kortársai közül toronymagasan emelkedett ki ez a szellemi óriás. Életének és munkájának gyümölcsei eljövendő nemzedékek számára lesznek áldássá”.

Már az egyház istentiszteleti életének legelső megnyilvánulásai is bőséges bizonyosságát szolgáltatták az Úr szent vacsorája liturgikus jelentőségének. Az apostolok nyomdokain haladó első századok liturgikus fejlődése pedig ugyancsak kétségtelenül igazolhatta annak az állításnak megdönthetetlen igazságát, hogy az egyház liturgiájának a szíve, éltető forrása: az úrvacsora szentsége. Egészen természetes tehát, hogy a liturgia további fejlődését is az oltári szentség szabja meg.

(Jánossy Lajos: Az evangélikus liturgia megújítása történeti és elvi alapon 31. oldal)

Dr. Böröcz Enikő

Ordass Lajos és az evangélikus közoktatás¹

I. Ordass Lajos, a korabeli evangélikus közoktatás résztvevője

a/ Elemi és középiskolai tapasztalatok

Ordass Lajos evangélikus kántortanító családba született bele. Édesapját „a szigorú tanítónak” nevezték.² Ez a megállapítás vallás és tudomány, hit és tudás, elmélet, gyakorlat és magatartás szoros egymásmellettségét és komolyan vételét egyszerre jelentette. Ordass szülei vallásosságáról a következőket írta: „Szüleim vallásossága nem állt külsőségekből. Életfelfogásuk igen komoly volt, istentiszteletnek tekintették még legfárasztóbb munkájukat is. Bennünk, gyermekekben is kétségtelenné tudták tenni azt a meggyőződésüket, hogy otthonunkban velünk együtt lakik Isten.”³ Ami a pedagógiai hozzáállásukat illette, arról Ordass lakonikus rövidezséggel a következőket mondta: „Szüleim pedagógiája: a munkához szoktatás.”⁴

Az akkori korszakra – az esetek többségében – jellemző volt lelkészek és tanítók ádáz egymás elleni harca, többnyire a lelkészek hibájából. Ordass ebből a szempontból nézve úgy pozitív, mint negatív tapasztalatok birtokába jutott. Pozitív tapasztalata volt, hogy édesapja és a falu lelkésze, Famler Gusztáv Adolf jó kapcsolatban voltak egymással. Visszaemlékezéseiben mint „szent kivételt” emlegette, hogy édesapja milyen megkülönböztetett tisztelettel beszélt a falu lelkészéről. Sőt önéletrajzában utalt lelkésze kiváló pedagógiai képességeire is. A lelkész konfirmandusotthont működtetett tanyasi gyermekek számára. Arvaházat épített. Órálló volt, figyelmeztette a falu sváb lakosságát, hogy nem jó irányba mennek. Egy kitelepített ember mondta róla később Ordassnak, hogy előre látta, mi következik, és hozzáfűzte: „Jó lett volna óreá hallgatnunk.”⁵ Ordass édesapja és Torzsa falu papja – Ordass interpretációja szerint – azért tudtak segítő jellegű együttműködést megvalósítani, mert „*evangéliumi lelkiületű*” emberek voltak, és ez messze többet jelentett, mint intelligens, tanult emberek mellett élését, humanista viszonyulását vagy a napjainkban sokat emlegetett „*mássság*” tolerálását.

Ordass öt éven keresztül járt szülőfaluja evangélikus iskolájába, az utolsó évben édesapja tanította. Gimnáziumi tanulmányait két helyen, egyfelől *államilag segélyezett községi gimnáziumban*, Újverbászon, másfelől *evangélikus gimnáziumban*,

¹ Az előadás elhangzott a révfülöpi Ordass Lajos Oktatási Központ 10 éves születésnapjára rendezett konferencián 2009. április 17-én.

² Ordass Lajos: Önéletrajzi írások. Válogatta, sajtó alá rendezte és az utószót írta: Szépfalusi István. Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem. Bern, 1985.13. o.

³ Ordass Lajos: Önéletrajzi írások. 14. o.

⁴ Ordass Lajos: Önéletrajzi írások. 15. o.

⁵ Ordass Lajos: Akikkel az úton találkoztam. Ordass Lajos Baráti Kör Budapest, 1996. Famler Gusztáv Adolf. Ez az írás 1952-ben született. 9. o.

Bonyhádön végezte. Előbbi iskolában közel négyszáz tanuló volt, többségükben evangélikusok. Újverbázi éveiről szólva elmondta, hogy *tanárainak többsége – egy-két kivételtől eltekintve – általában gyenge képességű volt.* Az iskola nem szoktatta rá a rendszeres tanulásra sem. Kevés pozitív élményeinek egyike azért maradt emlékezetes Ordass számára, mert Klein Ferenc evangélikus segédlelkész hatásának köszönhetően végigolvasta az egész Bibliát. „Ő mondotta ugyanis, hogy az evangélikus keresztyén embernek kötelessége a Bibliát szorgalmasan olvasnia. Ezt a kötelességet tehát nem akartam elmulasztani.”⁶ Ordass ebben az iskolában megtapasztalta mind a *biztató jellegű előzékenységet, mind pedig a bosszúálló jellegű igazságtalanságot.* Egy nyelvtani hibáktól hemzsegő magyar nyelvű dolgozatára kitűnőt kapott annak „élénk” stílusa miatt. Hittanból viszont azért kapott hármast, mert édesapja valamilyen egyházi gyűlésen nézeteltérésbe került az óverbázi lelkészszel, és ezt torolták meg rajta. Végül ennek az incidensnek köszönhetően került át másik iskolába.

Eredetileg Bonyhád, Eperjes, Pozsony, Sopron jöttek számításba. Végül Bonyhád mellett döntöttek. Az 1915/1916-os tanévben kezdett, és 1920-ban érettségizett. A bonyhádi iskolát a legjobb evangélikus iskolák között tartották számon. Az egyetlen dolog, amit Ordass kritizált itt, a nyelvtanítás alacsony színvonala.

A későbbiekben alap-, illetve középfokú iskoláira gondolva két kritikát fogalmazott meg. Az egyik az volt, hogy többnemzetiségű vidéken tanulva azt tapasztalta, hogy Magyarországon minden nemzetiség törekszik *ösztöndíj* adására, csak a magyarok nem. „De ugyan ki gondolt arra, hogy a magyarság jövőjét hordozó, szolgáló, tehetséges gyermekeket hozzásegítsenek ahhoz, hogy képességüknek megfelelő helyen és módon szolgálhassák saját hazájukat... Mégis annak alapján, amit a saját szememmel láttam és életemben tapasztaltam, az a kínzó aggodalom él bennem, hogy ha volt is ilyenféle gondoskodás, az számalmasan kicsiny méretű lehetett. A különböző nemzetiségi szervezetek munkájával összehasonlítva pedig nyilván egészen gyöttrő módon kevés lehetett ez! Talán az egyházak tettek valamit.”⁷ A másik dolog, amiről megemlékezett, az *internátusi rendszer* kiépítésének szükségessége volt. Olcsó szállás és ellátás biztosítása. Bonyhádön ezt tapasztalta. Így írt erről: „Ilyen internátusainkra gondoltam, amikor a nemzetiségi céltudatos iskolapolitikáról szólva... azt mondtam, hogy a magyarság részéről alighanem leginkább csak az egyházaknak volt valamilyen iskolapolitikai elgondolásuk, amelyet az ilyen szerény internátusok útján igyekeztek megvalósítani. Érdemes volna valakinek gyszer e kérdés mélyére tekinteni.”⁸

b/ Az egyetemi évek tapasztalatai

Ordass két rossz tapasztalata a nyilvános szerepléssel kapcsolatosan nem a lelkési, hanem a tanári pálya felé vonzotta.⁹ Eredetileg tanári pályára készült, de két

⁶ Ordass Lajos: Önéletrajzi írások. 30. o.

⁷ Ordass Lajos: Önéletrajzi írások. 32. o.

⁸ Ordass Lajos: Önéletrajzi írások. 34. o.

⁹ A bonyhádi iskolában 1917. október 31-én, majd két évvel később 1919. október 6-án nyilvános szavalás közben teljesen elvesztette lélekjelenlétét, és az első versszakok kétszeri megismétlése után elhagyta a terepet. Így írt erről: „... szavalókészségem – közönség előtt – változatlanul ugyanazon a ponton maradt meg... Egszöval: Fölsültem.” Ordass Lajos: Önéletrajzi írások. 42.o.

helyre adta be papírjait. Matematika–fizika szakos tanár akart lenni, ezért a budapesti bölcsészkarra adta be a felvételi kérelmét, valamint az akkor Pozsonyból és Eperjesről menekült és Budapesten egyesült Teológiai Akadémiára is. Az előbbi helyről elutasították, az utóbbi helyre nyert felvételt. A közgazdasági egyetem épületében, az Eszterházy utca 3. sz. alatt kaptak helyet, három tantermet teológiai oktatás céljaira, három másikat teológus otthonnak, két tantermet pedig az igazgatónak, illetve az otthonigazgatónak lakásként. Ingyenes volt az ellátás és a lakás, azonban nagyon gyenge volt a koszt, lelkiismeretlenül készítették el. Ezzel párhuzamosan beiratkozott magyar–történelem szakra a pozsonyi egyetem bölcsészettudományi karára is. A beiratkozás legfőbb jótéteménye az volt, hogy joga lett a budapesti Egyetemi Könyvtárba járni, itt jó meleg volt, és csendben lehetett tanulni.

Budapesten ismerkedett meg az *önfeláldozó tanár* típusával, Deák János ószövetégi professzor személyében.¹⁰ Deák professzor tanítványai *testi-szellemi-lelki jólétét* egyszerre tartotta szem előtt, és személyes példájával segítette hozzá őket ahhoz, hogy zord körülmények között is képesek legyenek a fejlődésre. Legfőbb nevelési elve a *szabadság és korlátok egymás mellett tartása volt*. Sokan panaszkodtak állítólagos „kemény” módszerei miatt. Ordass erről azt írta, hogy akik ezt tették, azoknak „... bizony nem ártott volna [...] többet magukévá tenni abból, amire dr. Deák János szeretne volna őket ránevelni. Sőt, ha fiatalon nem tették, hát hasznukra válnék még idősebb korokban is, mielőtt véglegesen késő nem lesz. Azt még a legérzékletlenebb neveltjei sem vonhatják kétségbe, hogy dr. Deák János lelkipozíciójának legfőbb rugója: a szeretet volt. A személyes szeretet. Csodálatos, kifogyhatatlannak tűnő szeretet. A *megszégyenítésig alázatos szeretet*. Ennél nagyobbat pedig nevelőről aligha lehet mondani.”¹¹ Szeretett professzoráról írta, hogy a „remény embere” volt, és mert nagyot álmodni, mert ott is álmodni, ahol az adott pillanatban csak a semmi mutatta magát.¹²

Tudományról, művészetekről, akaratéről a Deák Jánost méltató szavak során fejezte ki Ordass utólag a maga véleményét. „*Keresztyén egyéniség volt. Meggyőződés szerint ez a legtöbb, amit földi emberről egyáltalában mondani lehet*. Minden más csak második sorban állhat e mellett a jellemvonás mellett. Tudomány, akarat, művészet, vezetőképesség, emberekkel való bánásmód, testi erő, ügyes munkakészség és mind-mind az a többi, amivel az ember kiválhat a társai közül, csak akkor válik igazán értékké, ha ezeknek értékmérőjévé a keresztyén egyéniség válik.”¹³

Amikor Ordass két ízben is belső emigrációs korszakát élte, akkor Deák János mindig meglátogatta. Egyik alkalommal nem volt otthon. Utólag gyermekei úgy aposztrofálták Deák Jánost: „Itt volt az »aranyos bácsi«! – Ordass hozzátette: Kisgyermeket pedig nehéz megtéveszteni.”¹⁴

¹⁰ Ordass az 1920/21 illetve 1921/22-es tanévet töltötte Budapesten, majd 1922 szeptemberétől 1923 júliusáig Halléban tanult.

¹¹ Ordass Lajos: Akikkel az úton találkoztam. Dr. Deák János. 76.o.

¹² Ordass megjegyezte, hogy Kapernaum soha nem valósult volna meg Deák János bátor álma nélkül. Viszont azt is hozzátette, hogy az ötvenes években Kapernaum nem lett azzá, amivé Deák professzor szánta. „Ma ez az intézményünk nem egészen fedi azt, amit ő álmodott róla. Ennek legfőbb oka az idő, amelyben élünk.” Ordass Lajos: Akikkel az úton találkoztam. 77.o.

¹³ Ordass Lajos: Akikkel az úton találkoztam. Dr. Deák János. 78.o.

¹⁴ Ordass Lajos: Akikkel az úton találkoztam. Dr. Deák János. 79.o.

A soproni évekkel kapcsolatosan – témánk szempontjából – azt kell megjegyezni, hogy a soproniak eleinte hűvös tartózkodással kezelték a Budapestről jötteket. Azt gondolták, hogy hitetlenek, csak később engedtek fel egymás iránt. A csúcst az lett, amikor új ifjúsági egyesületet alakítottak Stráner Vilmos irányításával. És akkor a soproni csoport vezetője, Horváth Pál kijelentette: „a soproniak azt szeretnék, ha Wolf Lajost választanák meg [ti. elnöknek – B.E.]”¹⁵

II. Ordass Lajos hozzájárulása a korabeli evangélikus közoktatáshoz

a/ A tanárok munkájának segítése a gyülekezetekben és az iskolákban

Ordasst a szórványkérdés iránti szerelmes ragaszkodás töltötte el, amikor gyülekezetbe került. Emellett azonban nagy örömet lelte az elemi és középiskolákban tartott hitoktatásban. Emlékirataiban megjegyezte: „Úgy látszik, van bennem örökség-rész a család pedagógus múltjából.”¹⁶

A ceglédi évek alatt – 1931–1941 – Ordass szembesült egy akkoriban már elhanyagolttá vált gyülekezet sokrétű problémájával. 1934 júniusában fogalmazta meg azt a meglátását, hogy az egész evangélikus nép – kis gyermekektől az aggastyánokig – oktatásra szorul. Tapasztalatait az egész egyházi közvélemény számára is megfogalmazta, és a Keresztyén Igazságban megjelentette *Grundtvig és a skandináv népfőiskola* című írását.¹⁷ Tanítás, életre nevelés, elmélet és gyakorlat összefonódása jellemezte ezeket az iskolákat. Abból a megfontolásból születtek, hogy „...az igazi nevelés vallásilag van meghatározva. Dániában a hazai keresztyénségen nyugszik, és a dán keresztyén gyülekezeti életre kell támaszkodnia... Az egyház kebeléből indult... ennek az iskolafajtának a létesítése, az egyház hálaival is aratja az itt növekvő áldott termést. Hithű, komoly egyházi munkások egész seregét nyeri az idejárt tanulóknak.”¹⁸

Ordass a maga lelkészi szolgálatában tudatosan az egész gyülekezet nevelését tartotta szem előtt. Különös érdeklődéssel fordult mind az elemisták, mind a középiskolások felé. Egyenként szedte össze a gyermekeket és az ifjakat. Ő maga és barátai a skandináv gyermek- és ifjúsági irodalmat tartották szem előtt. Ezekből a fázadozásokból könyvek is születtek. Ordass *Igehirdetés gyermekeknek* címmel adott ki kötetet. Ez Johan Lunde oslói püspök gyermekeknek szóló prédikációit tartalmazta.¹⁹ A következő lépést egy újabb munka jelentette, ennek megírásában már Dedinszky Gyula, Kiss György is közreműködtek, előbbi finn, utóbbi svéd, Ordass pedig norvég, dán és több svéd kötetet nézett át. Közös munkájuk eredménye lett *A gyermek vasárnapja* címmel kiadott két kötet.²⁰

¹⁵ Ordass Lajos: Önéletrajzi írások. 51.o.

¹⁶ Ordass Lajos: Önéletrajzi írások. 60.o.

¹⁷ Wolf Lajos: Grundtvig és a skandináv népfőiskola. = Keresztyén Igazság. Evangélikus egyházi, társadalmi és hitvédelmi folyóirat. Sopron, 1934. június. I.évf.6. sz. 125–129.o. Megjelent még in. Ordass Lajos: Válogatott írások. Válogatta és az utószót írta Szépfalusi István. Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, Bern 1982. 11–16.o.

¹⁸ Wolf Lajos: Grundtvig és a skandináv népfőiskola. In. Ordass Lajos: Válogatott írások. 15.o.

¹⁹ Lunde János: Jézus kis barátai. Gyermekprédikációk. Norvég eredetiből fordította Wolf Lajos. A fordító kiadása. I-II. Cegléd, 1933 és 1936. 120. és 140.o.

²⁰ A gyermek vasárnapja. Gyermekistentiszteleti beszédvázlatok. A dán, finn, norvég és svéd evangé-

A középiskolában tanuló gyermekek sorsát is szívén viselte. Erről így írt: „Tudatos és szándékos áldozatot hoztam a középiskolába járó gyermekekért. Aránytalanul sok időt szántam rájuk, nagy elfoglaltságom ellenére is. De máig is meggyőződésem, hogy helyesen cselekedtem.”²¹ Ordass hittant tanított az állami gimnáziumban, az állami fiú és leány polgári iskolában, a katolikus leánypolgárban, az iparostanonc-iskolában, továbbképző iskolában, leányjavító/később fiújavító intézetben. Az egyházi elemi iskolákban a hitoktatást egyházi tanítók látták el.

A gimnáziumokba járó evangélikus tanulók dolga is izgatta. Irsáról, Pilisről, Albertiből is jártak be diákok Ceglédre. Ordass elődje délutánként két csoportban tartotta az órákat. Ordass ehelyett a tanrendbe beállított órákban tartotta meg a hittanórákat, ez azt jelentette, hogy 1931 és 1936 között heti négy óra helyett tizenhat órában tartott hittanórát.

Az iskolán kívül is megkezdte a fiatalokkal való foglalkozást. Két leánnyal és egy fiúval indult, az együttléteket az iskola egyik tantermében tartották. Berendeztek egy szép helyiséget a fiatalok és a hívek segítségével, és örömmel voltak ott együtt. Kirándulásokat is szerveztek. Ordasst gyakran elkísérték a tanyai istentiszteletekre, éneklésükkel pótolták az orgonát. Az iparostanoncok ún. munka-összejöveleteket tartottak, különböző játékszereket készítettek, amelyek szegény sorsú gyermekek karácsonyát tették gazdagabbá.

Volt a gyülekezetnek evangélikus elemi népiskolája is. Abban az időben az ott lévő két tanító állandóan marakodott egymással. Ordass próbálta őket békíteni. „Nyíltan megmondtam nekik, hogy ők, akik az egyházban a legközvetlenebb munkatársaim, sokak szemében megbuktatják azt az evangéliumot, amelynek hirdetésére jöttem. Lerontják a saját, nagy erőfeszítéssel és jó szorgalommal végzett munkájukat is. Mindhiába! Ki nem engesztelt szívvel mentek még korai halálukba is. Az efölött érzett fájdalom máig sem szűnt meg bennem.”²² Szerencsére voltak nagyon pozitív tapasztalatai is, az egyik Haerter Ádám gimnáziumi tanár személyével volt kapcsolatos. Ordass így írt róla: „Jó szakembernek tartották, aki szolid tudást követelt, és aki az igazságos, szigorú tanárok sorába tartozott.”²³ Emellett elmondta róla, hogy csodálatos szívű ember volt, aki igazgatói minőségben hadiárva otthont vezetett. Ugyanakkor látogatta a ceglédi nyomornegyedet is. Ordass hozzáfűzte azt a tapasztalatát is, hogy az ilyen, a közért rengeteg áldozatot hozó személyek nem sok hálát kaptak, sőt annál több támadást. Különösen, amikor a történelem kereke megfordult. Haertert ugyanis sváb származása miatt kezdték üldözni.

Ordass utánament a tanyasi gyermekeknek is. Hetenként egy délutánt Abonyban töltött. Ott is készítettek istentiszteleti helyiséget, és más gyülekezetek támogatásával szépen feldíszítették.

A ceglédi nyomdában nyomatták egy időben az Evangélikus Élet, az Evangélikus Iskola és az Evangélikus Ifjúság című lapokat.

Érettségi elnökösködést is vállalt. 1940-ben Szarvason vizsgáztatott. Négy fiút görögéből. Az egyik annyira jól tudott – írta Ordass –, hogy „csöndesen megállá-

likus egyházi gyermekirodalomból feldolgozták Wolf Lajos, Dedinszky Gyula és Kiss György. I-II. Budapest, 1937 és 1938. 356. és 272.o.

²¹ Ordass Lajos: Önéletrajzi írások. 93.o.

²² Ordass Lajos: Önéletrajzi írások. 95.o.

²³ Ordass Lajos: Akikkel az úton találkoztam. Haerter Ádám. 1952-ben írta Ordass. 18. o.

pítottam, hogy ha most hirtelen helyet cserélnék velem, akkor nagyon szegényben maradnék. E fölismerésnek logikusan az járt a nyomában, hogy megkérdeztem önmagamtól, hogy milyen jogon vizsgáztatom akkor én? Tekintettel arra, hogy ez a jelenet a következő években könnyen megismétlődhetne, azért elhatároztam, hogy hazaérve előveszem az újtestamentumomat görög nyelven, amelyet bizony már házaárta óta nem forgattam, előveszem még egyszer a görög nyelvtant is meg a szótárt. Így is történt, és azóta reggelenként mind zökkenőmentesebben olvasom az Újszövetséget görögül.²⁴

A kelenföldi évekre gondolva a háztartási alkalmazott leányok, illetve a segédlelkész által az ifjúság körében végzett munkát emlegette meg.

Ordass *a maga pedagógiai felfogásában Albert Schweitzerrel kapcsolatos élményei* is segítettek. 1927-ben Svédországban kezett fogott vele. A schweitzeri pedagógiában különösen megfogta az, hogy mert árnyaltan gondolkodni. Albert Schweitzernek volt jó szava a sokat szidott gyarmatosítókról is. Ordass így írt erről. Schweitzer hangsúlyozta azt, hogy „...a gyarmatosító hatalmak megvédik a benszülött lakosságot saját benszülött kiskirályaik elviselhetetlen hatalmaskodásától. És igen meggyőző erővel tette szóvá, hogy a fehér ember miként tehetne jó szolgálatokat e szerencsétlen népek felé... Segíthetnék őket kultúrájuk kialakításában. Ennél a pontnál is föltűnt nekem, hogy elsősorban nem az írástudatlan népek iskolázását tartotta szükségesnek, hanem mindenekelőtt azt, hogy megtanulják a földművelést és a háziipart.”²⁵ Ordass merte kritizálni is Schweitzert éppen a legtöbbet emlegetett „élet tisztelete” elv miatt. „Etikai ideálja, melyet ő maga »Ehrlurcht vor dem Leben«-nek nevez, valami meghatározatlan, romantikus humanizmus és nagyon szépen hangzik, de bizonyos, hogy ez messze alatta marad a »keresztyén személyiségről« vallott ideálnak.”²⁶ Az egésznek semmi köze ahhoz, amit ő békének nevez. Ordass azt is megjegyezte, hogy bizonyos tudományágakban nagyobbat alkothatt volna, ha nem forgácsolja szét képességeit.

b/ Püspökként : harc az egyházi iskolák megmaradásáért

Ordass egyházzvédő harcának legismertebb része. Már püspöki székfoglalójában is kifejezte ragaszkodását az egyházi iskolák iránt. Nem kritikátlanul védte az iskolákat. Kimondta, hogy az egyházi iskola sokszor éppen saját legfontosabb tulajdonságát, az *egyháziasságot* vetette le. Ugyanakkor azt is elmondta, hogy az ún. állami, fényes iskolák fényes internátusaiban bizony szomorú dolgok is történnek. Püspöki székfoglalójában megemlegette annak a kis falusi gyermeknek a példáját, aki három hónap állami iskolába járás után arra kérte édesanyját, hogy többet ne jöjjön látogatóba, mert szégyenkezik annak mezítlábassága miatt.²⁷ Egész

²⁴ Ordass Lajos: Önéletrajzi írások. 116.o.

²⁵ Ordass Lajos: Akikkel az úton találkoztam. Albert Schweitzer. 82.o.

²⁶ Ordass Lajos: Akikkel az úton találkoztam. Albert Schweitzer. 83.o. Ordass szerint divatos lett Schweitzernek a politikai sajtóban történő megemlegetése, amely elsősorban a szocialista országok sajtójában, illetve az itt élő egyházak sajtójában található. 1954-től, a béke Nobel-díj megkapása óta ez a helyzet. Békeharcos lett, a szó nemtelen értelmében.

²⁷ Részlet Ordass püspöki székfoglalójából. A székfoglaló szövegét l.többek között Evangélikus Országos Levéltár Doktor Ordass Lajos Levéltára. EOL DOLL 19. d. 6. csomó.

Amerikáig jutott annak a híre, hogy a magyarországi állami iskolákban harcos ateista, ideológiai nevelés kezdődött. Paul Empie, Ordass személyes jó barátja azt emlegette meg, hogy az ún. népi kollégisták saját tízparancsolatot is szerkesztettek. Ebben pl. azt tanították a negyedik parancsolatról, hogy „semmit sem tartozol az apádnak és az anyádnak, legfeljebb harminc liter tejjel.”²⁸ A népi kollégisták egyébként „Nincs Isten!” felkiáltással köszöntötték egymást. Ordass egy másik jó barátja, Stewart Hermann a náci Németországban tapasztalt egyházellenes magatartását kommunista viszonyokra is alkalmazta. Ő könyvet írt ezekről a dolgokról ezzel a címmel: „A lelketeket akarjuk” [*It is Your Souls We Want to*]. Ordass a norvég és német egyházi helyzet és a nyomában járó egyházarc tapasztalatai alapján is világosan tudta, mi következik.

Azt azonban csak fokozatosan mérte föl, hogy az egyházi iskolákért folytatott harcában nem csak állami, politikai, hanem belső egyházi ellenfelei is lesznek. A háttérben ott várakozott az ún. egyházi baloldal, először csak evangélikus háttérű laikusok, majd néhány lelkész képében. A nyílt színen pedig megtörténtek az első összecsapások is a többségében az ún. ébredési vonalhoz tartozó személyekkel. Ordass 1948. május 25-én tudta meg az állam képviselőjével folytatott hivatalos tárgyaláson, hogy Túróczy Zoltán és Szabó József már május 20-án „magukra nézve elfogadhatónak és képviselhetőnek mondták az egyházi iskolák államosításának tervezetét, illetve: a megegyezéstervezetet.”²⁹ Ettől kezdve többfrontos harcot kellett folytatnia. Ebben a harcban saját egyházkerülete gyülekezeteinek elsőprő többsége egy lelkész – Tátrai Károly, Csorvás – kivételével támogatta Ordass küzdelmét az iskolák megmaradásáért. A Túróczy-vonal az államhatalomnak a kötelező hitoktatást támogató ígéretére támaszkodott.³⁰ Ordass ebben a harcában, kevés ember által támogatva, egyre inkább defenzívába szorult, majd elbukott. Mindez nem változtat azon a tényen, hogy mind a történelem, mind az egyháztörténelem utólag őt igazolta.

Kevesebbet szoktunk arról beszélni, hogy miután megtörtént az iskolák államosítása 1948. június 16-án, Ordass ezt tudomásul vette, és a meglévő lehetőségek között igyekezett munkálkodni. A letartóztatása előtti utolsó püspöki körlevelében, 1948. szeptember 6-án az állam által akkor még szavatolni látszó kötelező hitoktatás ígéretére támaszkodva a legoptimálisabb körülményeket kívánta biztosítani. A körlevél erre vonatkozó része a régi és új hitoktatói helyek biztosításával akarta elérni azt, hogy ne maradjon tanítás nélkül egyetlen evangélikus elemista, gimnazista illetve felsőbb iskolás.³¹ Ez volt az utolsó dolog, amit ebben az ügyben még tenni tudott. Ezzel a gesztusával az evangélikus nép oktatásában az egyház

²⁸ Részlet Paul Empie: *The Case of Bishop Ordass* című cikkéből. = *The Christian Century*. 1949. május 11. 588–590.o. Jancsó Miklósnak a „fényes szelek” nemzedékéről készített filmjéből ezek a dolgok teljes mértékben kimaradtak.

²⁹ Ordass Lajos: *Önéletrajzi írások*. 290. o.

³⁰ Valóban volt ilyen ígéret, és be is került az egyezménybe. Az evangélikus egyház esetében az egyezmény 6. pontja tartalmazta az ígéretet. Azonban még egy év sem telt el, és a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1949. szeptember 5-én az 1949. évi 5. számú törvényerejű rendelettel egyoldalúan felrúgta az egyezményt, és megszüntette a kötelező iskolai hitoktatást.

³¹ Ordass Lajos püspöki körlevelének ide vonatkozó részét l. Ordass Lajos: *Válogatott írások*. Válogatás és az utószót írta Szépfalusi István. Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem. Bern 1982. 182–183.o.

segítségét kívánta hatékonyabbá tenni. A későbbi időkben két, egy rövidebb és egy hosszabb ideig tartó belső emigrációjából figyelte, hogy mi történik ezen a téren az egyházban. A helyzet Budapesten és a nagyvárosokban egyre szomorúbb lett. 1956-ban nagyon kemény összeütközései voltak Dezséry Lászlóval éppen ezen a téren.³² A falvakban is történtek kísérletek az egyház tanítói szolgálatának háttérbe szorítására. Mindez azonban nem változtatott azon a tényen, hogy Ordassnak haláláig szívügye maradt az evangélikus közoktatás. Ottó Dibeliuszal együtt vallotta, hogy az egyház soha nem engedheti magát gettóba szorítani, minden körülmények között tartozik nemcsak az egész evangélikus egyháznak, hanem az egész népnek átadni az üzenetet. Ordass legfőbb tapasztalata ezen a téren éppen az lett, hogy jóllehet más a templom és más az iskola, azonban ez a kettő csak egymás mellett és egymást segítve végezheti el áldásos módon a maga küldetését. Iskola nélküli egyház és egyház nélküli iskola – olyan alternatívák voltak, amelyek ellen Ordass egész életében harcolt.

Ha a magyar Sion evangélikus akar maradni, illetve helyesebben: ha igazán evangélikussá, a lutheri reformációban az egész világ számára feltárult tiszta kereszténység kegyelmi gazdagságával valóban élővé kíván lenni, – akkor nálunk is elsősorban a liturgikus élet ilyen megújulására van szükség, amely nélkül még csak elképzelni is lehetetlenség keresztény evangélikus egyházi megújodást.

(Jánossy Lajos: Az evangélikus liturgia megújulása történeti és elvi alapon 10. oldal)

³² Ordass Lajos: Önletrajzi írások [Folytatás].1956.június 18.Ordass Lajos és Dezséry László találkozásáról. L. 483.kk.

Dr. Kertész Botond

Műveltség, hit, tradíció az evangélikus egyházban¹

Evangélikus identitásunk szerves része, hogy gyakran emlegetjük „értelmiségi egyház” voltunkat, büszkék vagyunk iskoláinkra, és a benne felnövekvő jeles tudósokra. Az alábbiakban azt vizsgáljuk meg, hogy valójában milyen módjai és statisztikailag kimutathatóan milyen eredményei voltak a magyarországi evangélikus egyházban a tudás, a műveltség átadásának. Először áttekintjük a hivatalos fórumokat, majd azokat a nem hivatalos csatornákat, amelyek a tudás továbbadását szolgálták.

Hivatalos oktatási rendszer

Az oktatás teológiai alapjai és megtartó ereje

Amikor a lutheri reformáció jelentkezett, a középkori egyház már majd’ száz éve válságban volt. A válság eredményeként az egyház által kizárólagosan fenntartott oktatási rendszer is megroggyant. Luther az oktatást, az iskoláztatást a társadalmi rend egyik alappillérenek tekintette, ezért a világi felsőbbiséget – a fejedelmeket és a városok vezetőit – valamint a szülőket is rendszeresen intette ennek fontosságára. A Kis kátében így fogalmazott: *„Ezzel kapcsolatban külön is buzdítsd a felsőbbiséget és a szülőket, hogy jól kormányozzanak és iskoláztassák a gyermekeket. Figyelmeztess őket arra, hogy kötelességük ezt tenni, és hogy milyen átkos bünt követnek el, ha ezt nem teszik”*. Szintén a Kis kátében olvasható a mindannyiunk számára jól ismert mondat: *„A családfő ilyen egyszerűen tanítsa reá házanépét”*.

Luther magyarországi követői megfogadták a reformátor intését. A reformátorok nyomdákat és iskolákat alapítottak a hitújítás eszméinek terjesztésére és elmélyítésére. Az első evangélikus szellemű iskolák a felső magyarországi városokban, Besztercebányán, Körmöcbányán, Selmecebányán és Eperjesen alakultak meg.² Bár a tudomány nyelve még évszázadokig a latin maradt, az anyanyelvi oktatás már a kezdetektől jelen volt az evangélikus iskolákban. A török megszállás, az állandó háborúk dacára virágoznak az evangélikus iskolák: a 18. század elején 54 felsőbb szintű – az elemi oktatásnál magasabb képzést nyújtó – evangélikus iskolát ismerünk.³ Ezt a virágzást töri le az ellenreformáció, amely iskolákat, gyülekezeteket szüntettet meg, a lelkészeket és tanítókat pedig száműzte az országból.

A 18. század elejétől az ország legnagyobb részén csak a magán vallásgyakorlat volt engedélyezve a protestánsok számára. Ez azt jelentette, hogy hitüket csak szűk családi körben gyakorolhatták. A volt királyi Magyarország területén vármegyén-

¹ Az előadás elhangzott a révfülöpi Ordass Lajos Oktatási Központ 10 éves születésnapjára rendezett konferencián 2009. április 17-én.

² SZELENYI Ödön: A magyar evangélikus nevelés története a reformációtól napjainkig. Pozsony, 1917. 70–76.

³ SZELENYI, 46.

TANULMÁNYOK

ként csak két-két helységben volt lehetőség arra, hogy evangélikus gyülekezet – templom lelkésszel, és iskola tanítóval – működhessen, ahol hitüket közösségben is megélhették elődeink. A házi áhítat, prédikációolvasás, éneklés és közös imádság szerepe felértékelődött. A Biblia, a káté, és a prédikációs kötetek olvasása azonban csak úgy volt lehetséges, ha írni-olvasni tudó emberek éltek a családban. Az alapvető műveltség megszerzése nélkül tehát a hit megtartása is elképzelhetetlen volt. Az ellenreformáció megszorításait három generáción át csak az olvasni tudó családok vallásgyakorlásán keresztül tudta túlélni az evangélikus egyház. Hogy milyen „hatékony” volt a magán, illetve családi vallásgyakorlat megtartó ereje, az bizonyítja leginkább, hogy a Türelmi Rendelet évtizedében, 1781–1790 között 1015 protestáns gyülekezet keletkezett a „semmiből”. Ez gyülekezetenként legalább 100, később 50 család meglétét feltételezte.⁴

Az oktatási rendszer számokban

„Minden iskolák között legjobb állapotban vagynak a tanításra és tanulásra nézve az evangélikusok iskolái...”⁵ írta a Bécsben élő tudós lapszerkesztő, Decsy Sámuel 1790-ben. Az iskolák mennyiségéről és részben minőségéről a korabeli statisztikák alapján is tájékozódhatunk.

1. táblázat: az alfabetizáltság mértéke az egyes felekezetekben⁶

	R. Katolikus	Ortodox	Református	Evangélikus	Izraelita
1880	39,5%	13,1%	51,2%	56,5%	57,1%
1920	74,8%	61,6%	77,8%	83,3%	89,1%

Az 1. táblázat két időpontban, 1880-ban és 1920-ban, mutatja be az írni-olvasni tudók arányát az egyes felekezeteken belül. Láthatjuk, hogy a minden műveltség alapfeltételét jelentő írni-olvasni tudás területén az evangélikusok az izraeliták után a legmagasabb szinten álltak a magyarországi történeti felekezetek között. Ez az arány nem volt véletlen, mint azt az alábbi táblázat szemlélteti.

2. táblázat: a felekezetek által fenntartott iskolák aránya, 1890-ben⁷

	R. Katolikus	Ortodox	Református	Evangélikus	Izraelita	Unitárius
Lélekszám	39,5%	13,1%	51,2%	56,5%		57,1%
Elemi iskolák						
Középiskolák	74,8%	61,6%	77,8%	83,3%		89,1%

Láthatjuk, hogy a 6,4%-nyi evangélikusság számarányánál 40%-kal több elemi

⁴ ZSILINSZKY Mihály: A magyarhoni protestáns egyház története. Bp. 1907. 534–535.

⁵ SZELÉNYI, 12.

⁶ BALOGH Margit–GERGELY Jenő: Egyházak az újkori Magyarországon 1790–1992. Adattár. Bp. 1996. 164.

⁷ BALOGH–GERGELY, 213–214.

iskolát tartott fenn 1890-ben. Még figyelemreméltóbb ez a szám akkor, ha tudjuk, hogy a korszak liberális teológiai szemlélete semmi kivetnivalót nem talált abban, ha iskolájáról a gyülekezet lemond, és azt átadja a településnek. Míg a népiskolák nagy száma az általános alpműveltségre vonatkozóan ad információkat, addig a középiskolák az értelmiségi elit nevelésének helyei voltak. Itt még kiugróbb az evangélikusok részvétele. Nem véletlen, hogy az újkori Magyarország történetében kiemelkedően nagy számban találunk evangélikus közéleti személyiségeket, írókat, művészeket, tudósokat.

Az iskolarendszer

Magyarországon 1777-ig, a Ratio Educationis megjelenéséig, nem volt egységes iskolarendszer. A protestánsok azonban nem érezték magukra nézve kötelezőnek a „ratio” rendelkezéseit, így mai fogalmaink szerint nehéz besorolni a kis és nagy gimnáziumok, líceumok, kollégiumok és akadémiák sokaságát az alap- közép- és felsőfok rendszerébe. Középfokúnak tekinthető az az intézmény a polgári korszak előtt, amelyben elsősorban latint tanítottak. Az iskolarendszer csúcán álló intézményekben teológus- és jogászképzés is folyt. Az egyes iskolák között nagyok voltak a különbségek. Sokszor egy-egy tanáregyéniség évtizedekre is meghatározhatta egy iskola karakterét, és az oktatás színvonalát is. Bél Mátyás (1684–1749) munkája például másfél évszázadra meghatározta a pozsonyi líceum tanrendjét, és pedagógiai módszereit.⁸

A nagy különbségek a magas fokú autonómiából következtek. Az állami szabályozást elvből utasították vissza a protestánsok, helyette saját maguk próbálták egységesíteni iskoláikat. A 19. század elejétől történtek erre kísérletek, de ezek viszonylag kevés sikerrel jártak. Állami tantervet csak az 1870-es évektől vezettek be az evangélikus iskolákban.⁹ A központi szabályozás hiányában nagyon sok múlt a fenntartókon, az egyes gyülekezeteken, néhány esetben egyházmegyéken. A pesti gimnázium gyors felvirágoztatásáért például nagyon sokat tett Schédiusz Lajos egyetemi tanár, a pesti gyülekezet iskolai felügyelője, majd Székács József lelkész, aki fiatalkorában pedagógusnak készült, és szívügye volt a nevelés.¹⁰

Az evangélikus iskolarendszer csonka volt, csúcjáról hiányzott az egyetem.¹¹ A szükségből erényt kovácsolva, a legtehetségesebb és legmotiváltabb diákok tanulmányukat külföldi – mindenekelőtt németországi – egyetemeken fejezték be, ahol általában egy, legfeljebb két évet töltöttek. Nagyobb gyülekezetek lelkészei, és a gimnáziumok tanárai kivétel nélkül külföldön tanult emberek voltak. Rajtuk keresztül a magyarországi evangélikus egyház „első kézből”, napra készen értesült a legfrissebb teológiai és filozófiai irányzatokról, tudományos eredményekről, szellemi és egyházi mozgalmakról. Olyan eldugott falvakba is eljuthatott így az európai műveltség, mint a nógrádi Ósagárd, amelynek majd’ négy évtizedig Fabó András volt a lelkésze, aki

⁸ BODOR Antal: Bél Mátyás emlékezete. Bp. 1936. 14–18.

⁹ SZELÉNYI, 120–124.

¹⁰ KERTÉSZ Botond (szerk.): Székács József püspök visszaemlékezései. Bp. 2008. 257–275.

¹¹ Az első magyarországi egyetem 1635-ben Nagyszombaton nyílt meg az esztergomi érsekség korabeli székhelyén. Az egyetem csak a 18. század végétől kezdte elveszíteni felekezeti jellegét, de protestáns teológiai fakultássá sohasem alakult.

tudományos munkássága révén a Magyar Tudományos Akadémia tagja is volt.¹²

A peregrináció (külföldi egyetemlátogatás) révén olyan személyes kapcsolatok alakultak ki, amelyek életre szólóan meghatározták lelkészek és professzorok munkásságát Magyarországon. Valójában már a reformáció tanai is úgy terjedtek el, hogy Luther, illetve Melancthon tanítványai – mint Dévai Bíró Mátyás vagy Stöckel Lénárd – hirdették azokat az országban.¹³ Az evangélikus egyházi és szellemi életet újból megtermékenyítő pietizmus legkiemelkedőbb személyisége, Hermann Francke tanára és barátja volt Bél Mátyásnak és Bárány Györgynek.¹⁴ Kevésbé ismert Molnár János, a pesti gyülekezet első lelkészének neve, aki Johann Nicolaus Forkel tanítványa volt. Forkel Johann Sebastian Bach első életrajzírója, Molnár János ki is adta egy kis traktátusát Pesten, amelyben a gyülekezeti énekek fontosságáról írt.¹⁵

Ez az élő kapcsolat a 18–19. századi német műveltséggel az iskolák színvonalára is pozitívan hatott. A legmodernebb pedagógiai elvek és eljárások hamar meggyökerestek az evangélikus iskolákban. Bél Mátyás pozsonyi reformjai, Tessedik Sámuel szarvasi iskolaalapítása, vagy a fasori gimnázium kiemelkedő természettudományos oktatása élő európai példákat követett. A jóval gazdagabb katolikus iskolák közül csak a jezsuiták, illetve a piaristák tudták felvenni a versenyt az evangélikus iskolák színvonalával. Az alapfokú oktatás nívóját jelzi, hogy Eötvös József kultuszminiszter 1848-ban az evangélikus népiskolák mintájára akarta átszervezni az oktatási rendszert.¹⁶

Különösen figyelemre méltó az a tény, hogy ezt a kiterjedt és magas színvonalú iskolahálózatot az evangélikus egyház a maga erejéből, hívei áldozatkészségéből tartotta fenn. Az egyháznak nem volt olyan vagyona, nagybirtokai, amelyek biztos anyagi alapot teremthettek volna. Volt néhány evangélikus nagybirtokos család, illetve tehetős kereskedő, akik sokat áldoztak egyházukra, és iskoláikra, a mindennapi működést azonban a „kétfillérek” biztosították. Nem is ment zökkenőmentesen az iskolahálózat fenntartása. Nagy volt a fluktuáció, iskolák szűntek meg vagy alakultak át. Egyes iskolák átköltözésében (Sárszentlőrinc Bonyhádra, vagy Szarvas Mezőberénybe, majd ismét Szarvasra) is komoly szempontot játszottak az anyagi kérdések.¹⁷ Állami támogatást csak a polgári korszakban kaphattak az evangélikus iskolák, ezzel arányosan azonban függetlenségük is csorbult. Többen ezért már az 1880-as években megkongatták a vészharangot az evangélikus iskolák evangélikus szellemisége felett.¹⁸

¹² SZINNYEI József: Magyar írók élete és munkái. Bp. 1891–1914. <http://mek.niif.hu/03600/03630/html/f/f04976.htm>

¹³ ZSILINSZKY 50–51, 57.

¹⁴ PAYR Sándor: Magyar pietisták a XVIII. században. Bp. 1898. 15–24.

¹⁵ ZÁSZKALICZKY Péter (szerk.): Lutheránia. A pesti evangélikus egyház százéves énekarának története. Bp. 2004. 8–9.

¹⁶ KERTÉSZ Botond: Evangélium és szabadság. Az evangélikus egyház 1848–49-ben. Bp. 2002. 46–47.

¹⁷ ZSILINSZKY, 591–592.

¹⁸ SZELÉNYI, 224.

Informális tudásközvetítés

Tehetséggondozás

A „tehetséggondozás” kifejezés nem volt ismert a 19. század evangélikus egyházában, ám mégis számtalan olyan életpályát ismerünk, ahol alacsony sorból származó, tehetséges fiatalok kiemelkedő „karriert” futhattak be. Kis János, a Dunántúl tudós püspöke jobbágygyermek volt.¹⁹ A lelkészdinasztiát alapító Szeberényi János bányakerületi püspök szülei zsellérsorban élő jobbágyok voltak.²⁰ E tehetséges gyermekek taníttatásának biztosítása sokak összefogását igényelte. Az alábbiakban Székács József (1809–1876) pesti magyar lelkész, bányakerületi püspök életén keresztül mutatjuk be, hogy milyen segítséget kaptak a hozzá hasonló pályát befutott fiatalok tehetségük kibontakoztatásához.

Az Orosházán, vagyontalan tímármester gyermekeként született Székács József tehetségét először lelkésze, Szigeti János karolta fel. Amikor Székácsot édesapja Gyulára akarta vinni, hogy egy tímármesternél tanulja ki az apai mesterséget, akkor a „véletlenül” arra sétáló Szigeti János – a „Quo vadis, domine” ókeresztyén legendájához hasonlóan – a város szélén fordította vissza a kocsit, és beszélte rá a szülőket, hogy a mezőberényi gimnáziumba írassák be fiukat. A lelkész, és a tágabb család adta össze a szükséges anyagiakat. Mezőberényben is egy távoli rokonnál kapott először szállást. A gimnáziumban Benka Ádám, az eperjesi kollégiumból érkezett tanár figyelt fel először Székács József képességeire. A magyar irodalom felé Bodroghy Papp József jegyző irányította a figyelmét, akinek megtetszett Székács egyik magyar nyelvű iskolai köszöntő verse. Segítségükkel anyagi helyzete is javult – Benka ingyenes ellátáshoz juttatta, valamint házi tanítványokat is szerzett neki, akik segítségével szállást is kapott.

Mezőberényből új és régi mentorai irányították Sopronba az ifjú Székácsot. Bár már ekkor ajánlottak neki falusi tanítói állást, lelkésze nem engedte, hogy elfogadja azt többre hivatott pártfogoltja. Machula Gábor esperestől ajánlólevelet kapott régi iskolatársához, Kis János püspökhöz. Magántanítványokat Szigeti János lelkész révén szerez, akik biztosítják megélhetését. Székács soproni éveitől kezdve már egyáltalán nem szorult szülei segítségére. Keresetét ösztöndíjak egészítik ki, többek közt a Telekiné Róth Johanna által alapított, évi 100 forint jövedelmet jelentő Roth-Teleki ösztöndíj. Sopronban Hetyési László, az egyik legkiválóbb tanár lesz Székács pártfogója. Szárnyai alá veszi Kis János püspök is, aki külön homiletikai leckéket adott neki.

Soproni tanulmányai befejeztével hazatért. Ekkor ismét a mezőberényi esperes siet segítségére, aki a temesvári lelkész közvetítésével egy gazdag, a szerb királyi családdal is rokoni kapcsolatban lévő Nikoli családhoz ajánlotta be nevelőnek. Az itt töltött három év alatt Székács József – tanítványát elkísérve – tanulhatott Eperjesen és egy évet eltöltött Pesten is. Keresete elég volt arra, hogy egy évi németországi – berlini és lipcsei – tanulmányait fedezhesse.

Mint láthattuk, a házitanítói működés adta leginkább az anyagi bázisát Székács József tanulmányainak. Baráti, rokoni, iskolatársi kapcsolatok segítették ab-

¹⁹ SZINNYEI, <http://mek.niif.hu/03600/03630/html/index.htm>

²⁰ SZEBERÉNYI Gusztáv: Szeberényi János. in: Nagy papok életrajza. Bp. 1878. 89–119. 89.

ban, hogy tehetsége ne kallódjék el. A házitanítói működés nemcsak anyagi, hanem kapcsolati tőke gyűjtéséhez is kiváló alkalom volt. Székács Mezőberényben Ruttkay Józsefet, Kossuth Lajos későbbi sógorát tanította. Sopronban az Ihász családnál volt nevelő. Ihász Dániel Kossuth szárnysegédje volt száműzetése idején. Az Obrenovi család tanítójaként pedig nemcsak a szerb udvari és szellemi elittel került közvetlen kapcsolatba, hanem a pesti irodalmi élet nagyjaival is ekkor kötött ismeretséget. Házitanítóként így olyan társadalmi körökkel ismerkedhetett meg az egyszerű kisvárosi tímár gyermeke, amelyek később egész életpályáját befolyásolták. Székács élete kiragadott példa, de a tehetséges és szegény sorsú ifjak a polgári korszak kiteljesedéséig hasonló módon tudtak tanulni és kapcsolatokat építeni.²¹

„Alternatív” iskolák

Fent már említettük, hogy a 18–19. századi iskolahálózat nehezen írható le mai fogalmainkkal. Az evangélikus egyháznak azonban voltak olyan iskolái is, amelyeket a korabeli iskolahálózatba lehetett nehezen beilleszteni. Ma talán „alternatív” iskoláknak neveznénk ezeket.

Tessedik Sámuel szarvasi iskolája 1790–1806-ig működött. Tessediket a késői pitezmustól és racionalizmustól áthatott teológiai nézetei indították arra, hogy egy olyan iskolát nyisson Szarvason, amely mindenekelőtt a parasztság gazdasági felemelkedését szolgáló gyakorlati tantárgyakat oktatta. *„Az igazi istentisztelet Isten adományainak okos, tevékeny, jókedvű felhasználásában áll.”*²² – írta egy helyen Tessedik Sámuel. Ezt az „igaz istentiszteletet” szolgálta iskolája is. Olyan tárgyakat tanított, mint a pedagógia, a táplálkozás tudománya, anatómia, vagy gazdasági ismeretek.

Tessedik iskoláját kortársai vegyesen fogadták. Egyházon belül és kívül is voltak lelkes támogatói, és elszánt ellenzői. A felvilágosult abszolutizmus szellemétől befolyásolt kormányzat lelkesen támogatta Tessedik elképzeléseit, ő hasonló igyekezettel terjesztette annak a nép „felemelését” szolgálni hivatott rendelkezéseit. Így honosította meg gyülekezetében és iskolájában a méhészkedést, a selyemhernyó-tenyésztést, az istállózó állattartást vagy a vetésforgó használatát. Gazdasági sikertörténet volt a szarvasi iskola: a város, a Tessedik család, és az iskola sem küszködött anyagi gondokkal.²³ Mindennek azonban ára volt: Tessedik iskolájában a latin nyelv természetesen háttérbe szorult. A latin műveltség hiánya azonban a társadalmi felemelkedés útját is elzárta a tehetséges fiatalok előtt. (Ha csak Székács példájára gondolunk, könnyen beláthatjuk, ő sem tudott volna kiemelkedni, ha egy Tessedik-féle iskolába jár.) Így végül Tessedik iskolája „rendes” gimnáziummá vált, és idővel Szarvasról Mezőberénybe költözött. A Tessedik által kidolgozott pedagógiai módszerek azonban nem mentek veszendőbe: elképzelései szerint alakították ki Festetich György támogatásával a keszthelyi Georgikont, amely életképes gazdatisztképző iskolává vált. Tessedik útmutatásai nyomán alapítottak hasonló gazdasági iskolát Szentpéterváron is.²⁴

²¹ KERTÉSZ 2008. 29–87.

²² NÁDOR Jenő: Tessedik Sámuel az ország papja Szarvason. Bp. 1940. 32.

²³ NÁDOR, 17–46.

²⁴ SZÖVÉNYI Zsolt: Az értelmiségi lét megnyilvánulásai Tessedik munkásságában. In: Kőrös tanulmányok. Békéscsaba-Szarvas, 2001. 163–174.

Veres Pálné Beniczky Hermin „alternatív” iskolája sikeres intézmény volt, valódi társadalmi szükségletet elégített ki. Veres Pálné anyai ágon ősi nemesi családból származott, apja módos középbirtokos volt. Szerette volna magát minél inkább művelni, de erre abban a korszakban nem volt lehetősége. Egyetlen leányának ezért minden lehetőséget megadott, kora legkiválóbb tanárai tanították. Amikor a szintén felvidéki evangélikus köznemesi családból származó személyes ismerőse, Madách Imre 1864-ben tartott akadémiai székfoglalójában azt fejtette ki, hogy a nők alkatilag alkalmatlanok arra, hogy a férfiakkal azonos szintű szellemi teljesítményt nyújtsanak, Veres Pálné elhatározta, hogy a gyakorlatban cáfolja meg ezt a tételt.

1867-ben Veres Pálné együletet alapított a nők művelődésének előmozdítására, és 9000 aláírást gyűjtött össze arra, hogy az állam női gimnáziumot hozzon létre. Eötvös József kultuszminiszter elvetette a javaslatot mondván, hogy inkább a leánypiskolák fejlesztésére kell áldozni. Veres Pálné nem adta fel, egylete segítségével maga kezdett iskolaalapításba. A magániskola tantervét – külföldi minták figyelembevételével – maga készítette el, tanároknak tudós férfiakat alkalmazott intézményébe. Az iskolának hamarosan saját épületet építtetett, és olyan jeles személyt nyert meg pártfogóul, mint Erzsébet királyné, aki többször is meglátogatta az intézményt. 1896-ban az iskola gimnáziumi rangot kapott. Veres Pálné halála után leánya vette át az intézmény vezetését.

A világháború után az anyagilag megroppant iskolát az evangélikus egyház vette át. Először női elitképző iskola volt, majd a sok törvényi változást követve végül egyesült a Deák téri iskolával, és leánygimnázium lett. A „civil kurázi” által, széles körű közadakozásból és a tanulók tandíjából létrehozott intézmény végül eredeti funkcióját megtartva, evangélikus egyházi leánygimnáziumként működhetett 1952-es államosításáig.²⁵

A szakirodalomban különböző adatokat találhatunk arról, hogy valójában melyik volt az első népfőiskola hazánkban. Annyi bizonyos, hogy a népfőiskola modellje Skandináviában alakult ki, Grundtvig dán lelkész alapította az elsőt Dániában. A magyarországi népfőiskolák Tessedik Sámuel szarvasi iskoláját is a szellemi elődeik között tartották számon.

Az első olyan népfőiskola hazánkban, amely saját épülettel bírt, és több hónapos bentlakásos tanfolyamot is indított, Nagytarcsán alakult Sztehlo Gábor vezetésével. Az intézmény Tessedik Sámuel nevét vette fel. Sztehlo Gábor finnországi ösztöndíjasként találkozott először a népfőiskolával, ami rögtön felkeltette az érdeklődését. Amikor 1937-ben finn-magyar-észti lelkésztalálkozót tartottak Magyarországon, Sztehlo Gábor is a vendégeket kísérő tolmácsok között volt. A népfőiskola megalapítását lehetővé tevő pénz első részét ekkor adták össze a hazánkban tartózkodó finn vendégek.

Sztehlo Gábor nagytarcsai gyülekezetében épült fel három ház Sándy Gyula tervei alapján. A népfőiskolát a missziói társaság tartotta fenn, ezért egyforma súllyal érvényesült benne a gyakorlati ismeretek oktatása, a hitébresztés és hitmélyítés, valamint a nemzetismereti tárgyak (irodalom, történelem, földrajz) oktatása. A népfőiskola támogatói között voltak a baloldali elkötelezettségű népi írók is, akik

²⁵ ZOMBORYNÉ Bazsó Rozália: A pesti evangélikus oktatás krónikája. Bp. 2000. 120–124.

többször tartottak előadást Sztehlo intézményében. Az iskola célja az volt, hogy a magyar falu elitjét felneveljék.²⁶

Tanulmányunk elején utaltam arra, hogy az oktatás milyen fontos volt a reformáció idején mint a hit átadásának és ébresztésének eszköze. A huszadik századi népfióiskolák is éppen ezt a modellt követték – az oktatás és a misszió eszközeivé váltak, s így betöltötték valódi reformátori hivatásukat úgy, hogy közben a kor kihívásainak is megfeleltek. A nagytarcsai népfióiskolát Fóttra költöztették, ahol az kántorképzővé alakult át. A kántorképző mai működésében azonban még máig felfedezhető a népfióiskola egyik legfontosabb vívmánya: tanítva evangelizálni.

Szellemi hálózatok

A tudás átadásának fontos, nem intézményesült formája volt a szellemi hálózatok kialakulása. Ezek a hálózatok nem merev képződmények, át- és átjárták a teljes evangélikus egyházat, és jóval az egyház határain kívül is hatottak.

Bél Mátyás tudatosan élt a hálózatépítés eszközeivel. A pozsonyi iskola rektorként, majd a gyülekezet lelkészeként tanítványai és lelkésztársai segítségével épített fel egy olyan kört, amelynek komoly tudományos eredményei voltak. *Notitia Hungariae novae historico-geographica*, vagyis „Az új Magyarország történeti-földrajzi ismertetése” (Bécs, 1735, 1736, 1737, 1742, 1749?) címen jelent meg öt kötetben 10 vármegye leírása Bél Mátyás szerkesztésében. A „Notitia” műfaja országleírás. Szerepelnek benne statisztikai, történelmi, vallási, néprajzi adatok, illetve az egyes vármegyék térképei. Tervek szerint a „Notitia” Magyarország összes vármegyéjét leírta volna, kéziratban elkészült még néhány vármegye. Ezt a hatalmas munkát Bél Mátyás úgy tudta elvégezni, hogy lelkésztársai, volt tanítványai gyűjtötték és szolgáltatták hozzá az adatokat. Egy munkatársát, Mikoviny Sámuel név szerint is meg kell említenünk. Mikoviny édesapja a Nógrád megyei Ábelován volt lelkész, fiát Pozsonyba küldte tanulni. Tanulmányait Németországban fejezte be. Vármegyei térképei a korszak legjobb térképei voltak, emellett vízrendezéssel, és más mérnöki feladatokkal is megbízták.²⁷

Bél Mátyás tudatosan igyekezett megszervezni a tudományos életet, ezért indította el az első magyarországi hírlapot latin nyelven, Nova Posoniensa címen. Több külföldi tudós társaság tagja volt, így részletes tervet készített egy magyarországi, pozsonyi székhelyű tudományos akadémia megalapítására. Ehhez azonban az uralkodói hozzájárulást nem sikerült elnyernie.²⁸ Bél Mátyás „hálózata” túlélte őt magát. Szervezőmunkája révén egészen a 20. század elejéig a földrajztudomány, a statisztika, az országismeret evangélikus tudománynak számított. Ezeken a területeken szinte kivétel nélkül evangélikus tudósok alkottak maradandót. (Például Fényes Elek 1840–47-ig megjelent munkái nemcsak a kortársak, hanem a mai történészek számára is megkerülhetetlen alapmunkák. Ő volt a Központi Statisztikai Hivatal megszervezője is 1848-ban. 1870-ben, az újjászervezett statisztikai hivatal első igazgatója is evangélikus: Kőrösy József.)

²⁶ KEVEHÁZI László: 100 éve született Sztehlo Gábor. Bp 2009. 29–33.

²⁷ BODOR, 10–58.

²⁸ SOMORJAI Lehel: 18. századi tudományszervezési törekvések Magyarországon, a Magyar Tudományos Akadémia megalapítása In: Tanulmányok a MTA megalapításáról. Miskolc, 1997. 11–45. 22–30.

A pesti evangélikus gyülekezet közössége is élő szellemi hálózatot hozott létre a 19. században. A 19. század elején kulturális és lassan politikai központtá váló Pest városának két híres szalonja volt: Schediusz Lajos úgynevezett „egyetemi vacsorái”, valamint Beleznay Miklósné Podmaniczky Anna szalonja. Mindketten a pesti evangélikus gyülekezet alapítói voltak, Schediusz Lajos pedig az iskolákért felelős felügyelő is egyben. Schediusz Lajos ebben az időben a pesti egyetem egyetlen protestáns professzora volt, filozófiát és esztétikát tanított.

A fiatal pesti evangélikus gyülekezet körül azonban egy másik hálózat is kialakult. A gimnázium igazgatójának, Kánya Pál leányának az emlékirataiból ismerjük ezt a kört. A társaság magját a gyülekezet lelkészei és tanárai képezték. Rendszeres látogatók voltak a Pesten megforduló evangélikus lelkészek, tanárok, értelmiségiek is, akik ha máskor nem, az évenként esedékes egyházkerületi és egyetemes közgyűléseken egy hetet mindenképpen a városban töltöttek. A fiatalok sem hiányoztak a körből: Pákh Albert rendszeres, Petőfi Sándor alkalmi tagja volt ennek a társaságnak. Művelt, vidám és barátságos társasági életet élt a pesti evangélikus-ság.

A vidám társasági életben azonban nem merült ki ennek a „hálózatnak” a működése. Amikor a már említett Kánya Emília kilépett megromlott első házasságából és két gyermekével magára maradt, visszatért Pestre. Székács József ismerve a körülményeket, elősegítette a válás zökkenőmentes lebonyolítását. Azonban többet is tett ennél. A szintén evangélikus Benedek Lajos táborszernaggyal, Magyarország kormányzójával való barátságát kihasználva elérte, hogy Kánya Emília 1860-ban lapindítási engedélyt kapjon. A „Családi kör” 18 éven keresztül jelent meg, Kánya Emília pedig az első női lapszerkesztő volt az egész monarchiában.²⁹

Valóban értelmiségi egyház volnánk? A fentiek alapján elmondhatjuk, hogy újkori történelme során volt az evangélikus egyháznak egy értelmiségi karaktere. Hiba lenne azonban ennek a túlhangsúlyozása, vagy még inkább célkitűzésként való meghatározása a jövőre nézve. Talán az lenne a jó, ha igyekeznénk művelt egyház maradni és még inkább azzá válni. Ehhez a kultúrát ma is értéknek kell kezelnünk, és semmiképpen sem játszhatjuk ki egymás ellen a hitet és a tudást. Evangélikus egyházunk története éppen azt bizonyítja, hogy a kettő egymást támogathatja és erősítheti. Kulturális tradícióinkat bátran vállalhatjuk, az elődeink által létrehozott kulturális javakra méltán lehetünk büszkéek. Ha a jövőben jól sáfárodunk ezzel a kincsel, az belülről is erősítheti egyházunkat, és a külvilág felé is vonzó képet mutathat rólunk, így szolgálva a misszió céljait is.

²⁹ KÁNYA Emília: Réges régi időkől. Bp, 1998.

A göröge

Így nevezték Nógrádban a görögdinnyét, görögének. Szépen, palócosan ejtve az „e” betűt, nem zártan, mint Vas megyében, de szépen nyíltan. Milyen kár, hogy ezt nem lehet kottázni. Akármilyen szépen írja is le az ember, az csak gyenge utánezata a kiejtés varázslatos szépségének. Aki azt sohasem hallotta a saját fülével, annak a kiejtés szépségét úgylis hiába magyarázom, aki pedig sokszor hallotta, annak még a kiejtés emlegetése is melegséggel járja át a szívét.

De miért göröge? Miért nem görögdinnye? Hiszen a nóta így dalolta: „Sárgadinnye, görögdinnye levele...”. Itt azonban a dinnye szó a göröge értékében vont volna le igen sokat, mintha az ember azt mondta volna, hogy görögtök. Ha már azt mondta valaki, hogy görögdinnye, a szó maga már azt jelentette, hogy szeptember vége felé tart az idő, s a görögében már nincsen ikra, nincsen méz, a bele már nem piros, a magja már nem fekete, csak a héja zöld változatlanul. Az ilyen görögdinnyénél már csak az a csodálatos, hogy ha megrázzák, miért nem lötyög benne a sok víz, amikor már más úgy sincs benne...

Történetünk a nyárnak arra a szakára esik, amikor még nem kellett a görögét dinnyének sértegetni. Rekkenő jó nyári idő volt. A legalkalmasabb idő gyerekek számára a bújócska játékra. Padlás, pince, szénapajta, garádok és hidak alja, ólak és fészerek tengernyi helyet kínáltak az elbújásra. A bújócskához azonban gyerek is kell, mert így sokkal érdekesebb. Voltunk vagy heten, mind fiúk, s egymás közt mind unokatestvérek. A legtöbbje már iskolás, de volt még vagy kettő köztünk zobonyos is. Folyt már igen régen a bújócska: izgalmas volt nagyon, mert kicsi volt a hunyó, a nagyobbak meg olyan titkos helyekre bújtak, hogy igen nehéz volt rájuk találni. Szeperegve mérgeződtek a kisebb hunyók, és diadalmasan kacagtak a végre is megtalált nagyobbak.

Egy alkalommal az egyik, mindössze másfél évvel idősebb unokabátyám titokzatos arccal jött felém és újságolta: „Te, ide figyelj! Az előbb a gyalupad alá bújtam, és a gyalupadon pénzt találtam, tizenkét fillért!”

„Ne nyúlj hozzá!” – mondtam. „Reggel nyócas dohányt vettem öregapának, és a visszajáró pénzt ő tette oda, keresni fogja!” Ezzel az udvarra futottunk, hogy újabb megbeszélés után folytassuk a játékot tovább. Nagymama a házi kertbe ment zöldbabot szedni a vacsorához, és lelkünkre kötötte, hogy a házat egy lépésre el ne hagyjuk, mert cigányok járnak a faluban. Ezek pedig akkor sem szoktak semmit sem behozni a házba. Ekkor azonban régen hallott kiáltás hasította végig a falut, és ez igen nagy izgalomba hozott mindnyájunkat:

„Dinnyét vegyenek! Görögét, sárgadinnyét vegyenek!” És a dinnyés kocsi már kocogott is felfelé a szövetkezeti kocsmá felé, ahol az ilyen alkalmi vásárt meg szokták ejteni. Nagyobb propaganda nem is kellett, még hangszóró sem, elég volt, ha tíz-tizenöt gyerek megtudja. Ez elég volt arra, hogy félórán belül tudja az egész kis falu.

De jó lenne egy szép göröge! De hol vegyük rá a pénzt? Fillérünk sincsen! Talán, ha nagyanya hazajön, megpróbáljuk és kérünk tőle. Mára ugyan nem fog adni, mert amikor reggel elment, lelkünkre kötötte, hogy friss vizet öntsünk a baromfi vályúiba. És amikor dél körül hazajött, a nyomorult kacsák és libák lihegve, nyelvüket öltögetve, hápogva-gágogva siettek eléje nagy-nagy örvendéssel. Mintha azt mondogatták volna: „vizet kérünk, friss jó vizet, mert szomjan fordulunk fel azonnal. No, nagyanya szaladt is azonnal vizet adni nekik, közben pedig bennünket emlegetett, és bizony dicsérő jelzők nem voltak a beszédében, és valami ilyen félével fejezte be:

„Kerüljete csak szemem elé, majd adok én nektek!” Szerencsénk volt, hogy azonnal akcióba nem lépett, kicsit később már úgy sem veszélyes a fenyegetése, mert azt áldott feledékenységgel úgylis hamar elfelejtette. De most pénzt kérni? Görögére? No, azt semmiképpen sem!

És jött a meghitt beszélgetés, akárcsak a hadvezérek tanácskozása a döntő csata előtt. Hát itt van ez a pénz! Ez elég a görögére! Nem loptuk! Találtuk! Aztán nem is olyan nagy ez az összeg! Nem is fogják keresni! Öregapa biztosan elfelejtette! És ha keresik is? Majd hallgatunk róla. Ha pedig valamelyik elárulja, no, annak aztán majd ellátjuk a baját. Az megemlegeti!

Milyen könnyű a bűn terhét megosztani másokkal. Mintha könnyebb lenne a lelkiismeret terhe, ha belőle másoknak is adnak. Ezt a terhet hétfelé osztottuk, aztán fogtam a pénzt, és hárman elindultunk a göröge vásárra. A többieknek otthon kellett maradni és folytatni a játékot, hogy a közben hazaérkező nagyanya mindent észrevevő szeme semmit ne vegyen észre. Még a vályúkat is megtöltöttük friss vízzel, nehogy a kacsák-libák ránk ismét árulkodjanak.

Szép görögdinnyét kaptunk. Meg is lékelték. A léket mind a hárman megkostoltuk, és páratlannak minősítettük. De hol együk meg? Nagyanyát minden pillanatban hazavárhatjuk. Sőt! Tyű, de melegem lett! Hiszen a nyári konyha már füstöl, nagyanya már otthon is van! Mit tegyünk?

Házunk mögött egy elhanyagolt telek volt, magas líceum garáddal, csalánnal és más giz-gazzal benőve. Hirtelen odarejtettem a dinnyét. Aztán igen ártatlan arccal bementünk a konyhába. Nagyanya rögtön osztogatta a parancsokat: venyigét hozzá! és rakj a tűzre! Rőzsét is hozzatok. Ebbe a két vödörbe pedig vizet, aztán mehettek még játszani, ha készen az étel, esztek, aztán elmentek libákat legeltetni.

Nagyszerűen alakulnak hát a dolgaink! Félrevonulhatunk hát a líceum garád alá. Be is férünk, nem lát senki a kerítés tövében a garád alá. Már folyik a nyálunk, mindegyik megkopogtatja a dinnyét, és akkor jövünk rá, hogy nincsen késünk. Tehát kést kell szerezni. Ki menjen a konyhába? Magam indulok. Belopódzom, mezítláb vagyok, simán lépkedek, mint valami szíu indián, pedig akkor még nem is olvastam indián történeteket. Halkan kihúzom a fiókot, kiemelek egy nagy kést is csendesen, s nagy igyekezettel gyerünk kifelé!

Nagyanya azonban észrevesz valamit. Nem csoda, hiszen már a második nemzedéket neveli. Hamar utánam néz, hogy merre tűnök el. Egy kicsit azonban vár, vagy talán a rántást nem hagyhatja el egyhamar, aztán indul csupán.

Ez alatt pedig roppan a dinnye, kanyarodnak a szeletek, és kezdődik a dinnye-evés. Hú, de finom! Edes, ikrás, kitűnő göröge! Siessetek gyerekek, mert hátha hív a nagyanya, nehogy gyanút fogjon!

„Derült égből villámcsapás!” – mondja a közmondás, olyankor, amikor valami meglepő dolog születik. Biztos, hogy ez a közmondás egy ilyen idegvesztő pillanatban született. Mert amikor javában ettük, szürcsöltük a finom dinnyét, azaz a finom görögét, mert az volt a javából, egyszer csak egy kéz félrehajtotta felettünk a líceum ágait, és a kéz végében nagyanyánk mosolygott drága unokái láttán, és kedvesen kérdezte: „Ízlik a dinnye, gyerekek?” Aztán biztosan eszébe jutott a konyhában hagyott rántás, és minket ott hagyott.

Kérdése azonban egyre jobban visszhangzott a líceum bokrok alatt. Ízlik? Hogyne ízlene, amikor édes, ikrás, azazhogy... nem is olyan ikrás, nem is olyan édes, a héja mellett pedig mintha savanykás lenne... Sőt, egyenesen nem is volt ehető többé!

Unokatestvéreim a nyúl gyorsaságával hazavonultak. No, ezeket sem fogjuk látni ezen a héten! Gyalázatos bandája! A vásárlásban benne voltak, ettek is belőle mindnyájan, de a venyige nyomait hordozzuk mi a nadrágunk bélése alatt? No, de hát nem így van ez az életben is? Azelőtt is, azóta is. A bűn elkövetésében milyen sokan vesznek részt, ott tolakodnak, de a felelősségre vonástól mindenki menekül.

Ezúttal azonban nem kaptunk ki. Csendesen megvacsoráztunk, mosakodtunk. Szüleink is megjöttek a mezőről, elvégezték az esti munkát, megetettek, és jött a lefekvés ideje.

Az esti imádság után, amikor mindenkinek nagyon alázatos hangon jó éjszakát kívántunk, jött a napi beszámoló: „Hát mi történt ma gyerekek? Na, fiam, mondd csak el” – biztatott édesanyám.

Tudtam, hogy nem lehet semmit eltitkolni. Amúgy is nagyon keserített valahol a szívem táján az a keserűvé vált édes göröge. Szepegve mindent elmondtam, hogyan találtuk a pénzt, hogyan vettük a dinnyét. Édesanyám csak hallgatta, hallgatta, aztán egyre szomorúbb lett, és amikor befejeztem, nem tudom, melyikünk szeme volt könnyesebb, az enyém-e vagy az övé? Az enyém a bűnbánattól, az övé a fájdalomtól. Aztán a szemembe nézett. Tekintete egészen odáig hatolt, ahol azt a keserítő dinnyét éreztem, majd megszólalt:

„Ejnye, ejnye édes fiam! Ezt már mégsem gondoltam volna tefelőled! Ilyen szégyent! Hát tolvaj gyerekekért imádkozom én minden napon?”

Aztán édesapám lépett be. Szomorúan rám nézett, és csak ennyit mondott: „Szép! Igazán szép!” És utána kiment.

Kiment egy jókora pálcáért? Bár azt hozna, és alaposan elverne, aztán anyánk verne meg, nem fájna úgy, mint rosszálló tekintete, amely abban a pillanatban gyógyíthatatlannak látszó sebet ütött rajtam!

Aztán lefeküdtünk. Órákig nem jött pihentető álom a szempilláimra. És még hajnal felé is nagyokat sóhajtottam és nyögtem. Majd elaludtam, s álmomban nagyon súlyos görögéket kellett cipelnem. Húzták a kezemet, fájdtították a vállamat, de amint sorban lékelték őket, egyik sem volt sem édes, sem ikrás... Mind dinnye volt, egy sem volt köztük göröge.

* *

Aztán elmúlt sok esztendő. Hazulról régen elszakadtam, de ha megkísértett az ördög, és rosszra akart csábítani, elélem állt édesanyám arca, és hallottam féltő kérdését:

„Ejnye, ejnye édes fiam, csak nem követnéd el ezt a vétket? Hát ilyen fiúért imádkoztam én teljes életemben?”

Azóta azonban a görögét én is görögdinnyének nevezem. A göröge szép palócos kiejtését elfelejtette a szám, de a fülem soha! Ám az a két áldott szó – „ejnye, ejnye” – amíg élek, visszhangzik a szívemben, ma is.

Újpesti kórház, 1960. október 26.

Az anyaszentegyház életének és benne az egyes hívő életének az egysége – mint Istenben való élet –: az egyház liturgiájában valósul meg.

(Jánossy Lajos: Az evangélikus liturgia megújódása történeti és elvi alapon 5. oldal)

Summary

We open our issue with a bible-study from Zoltán Dóka to commemorate him and the 25th anniversary of his „Open Letter“. Remembering him is also helped by a collection of documentaries which show the era following the „Open Letter“, i.e. the fall of 1984.

Before the documentaries we can find a writing from László Keveházi, in which he reacts to the series of talks arranged around the topic of the church history of the recent past.

Following this we pay tribute to Károly Németh, pastor of Lébény, dean, vice-bishop – who took part in the fight for the church schools in 1948 – on the 40th anniversary of his death with a sermon given by him. Lóránd Boleratzky carries on with remembering, by conjuring up memories of Lajos Ordass and of their close friendship.

In this issue we bring two studies. One is from Enikő Böröcz on the topic of Lajos Ordass and Lutheran Education; the other is from Botond Kertész titled Culture, Faith, and Tradition in

the Lutheran Church. Finally the newest short story can be read from Pál Zászkaliczky Sen.

Zusammenfassung

Zu Beginn unserer Folge treffen unsere Leser die Bibelerklärung von Zoltán Dóka. Mit dieser Studie gedenken wir Seiner und des von ihm vor 25 Jahren geschriebenen Offenen Briefes, zusammen mit der Dokumentensammlung, die uns die Etappe nach der Erscheinung des Offenen Briefes, Herbst 1984, vorstellt.

Vor der Dokumentensammlung können wir die Schrift von László Keveházi lesen, welche sich bezüglich der Diskussionserie über die nahe Vergangenheit äussert.

Nachher gedenken wir Károly Németh, Pfarrer in Lébény, Dekant, Vizebischof, der an den Kämpfen 1948 für die Kirchenschulen teilnahm – anlässlich der 40. Jahreswende seines Todes, mit einer von ihm stammenden Predigt. Die Reihe unserer Gedenken setzt Lóránd Boleratzky fort, der sich in persönlichem Ton an Lajos Ordass und auf ihre enge Freundschaft erinnert.

In dieser Folge bringen wir auch zwei Studien. Enikő Böröcz behandelt das Thema: Lajos Ordass und das evangelische öffentliche Unterrichtswesen und Botond Kertész schreibt über Kultur, Glaube, Tradition in der evangelischen Kirche.

Zum Abschluss können alle unsere lieben Leser eine neuere Novelle vom ältesten Pál Zászkaliczky lesen.

E SZÁMUNK SZERZŐI

+D. Dóka Zoltán lelkész	Hévizgyörk
Dr. Boleratzky Lóránd ny. egyetemi tanár	Budapest
Dr. Böröcz Enikő lelkész, levéltáros	Budapest
Isó Dorottya lelkész	Veszprém
Dr. Kertész Botond történész	Gödöllő
Dr. h.c. Keveházi László ny. lelkész, esperes, egyháztörténész	Kőszeg
+Németi Károly lelkész, esperes, püspökhelyettes	Lébény
+Zászkaliczky Pál lelkész, püspökhelyettes	Fót

Szeretettel ajánljuk Olvasóink figyelmébe alábbi kiadványainkat:

Ordass L.:	Nem tudok imádkozni	700,-
Ordass L.:	Vádirat, Korrajz	50,-
Ordass L.:	Jó hír a szenvedőknek, Prédikációk	700,-
Ordass L.:	Akikkel az Úton találkoztam	500,-
Ordass L.:	Gondolatok a Filemon levél olvasása közben	100,-
Giertz Bo-Ordass:	Hitből élünk	600,-
Ordass-Lyngar:	A fáklya, Ifjúsági áhítatos könyv	450,-
Terray L.:	Nem tehetett mást, Ordass Lajos életútja	250,-
Scholz L.:	Tisztítsd meg szívedet	250,-
Scholz L.:	Két sugárzó igazgyöngy, Írásmagyarázat	300,-
Scholz L.:	Elvesztett és megtaláltatott	150,-
Sólyom J.:	Híszem-tudom, Bevezetés az egyház tanításába	400,-
Boleratzky L.:	Aki mindvégig állhatatos maradt	600,-
Virág Jenő:	Dr. Luther Márton önmagáról	900,-
Luther M.:	14 vigasztaló kép	250,-
Botta I.:	Dévai Mátyás, a magyar Luther	200,-
Jung E.:	Hogyan vezessem a vasárnapi iskolát?	450,-
Maróthy J.:	Szegények szíve, Novellák	700,-
Rözse I.:	A halál árnyékának völgyében	500,-
Boleratzky L.:	A miskolci evangélikus jogakadémia	50,-
Boleratzky L.:	A miskolci jogakadémia tanárai	200,-
Boleratzky L.:	Evangélikus egyházjog I.+II. r.	1.700,-
Kaj Munk:	Három dráma	600,-
Böröcz S.:	Kiáltás a mélyből	1.400,-
Ittész J.:	Az evangélium hullámhosszán	500,-
Ifj. Zászkaliczky P.:	Isten követségében	1.000,-
Thurnayné Schulek V.:	Édesapánk, Dr. Schulek Tibor	1.500,-
Kapi Béla:	Isten hárfása...	1.400,-

A Keresztyén Igazság évi előfizetési díja 1.500,- Ft.

Külföldre 12€. Egy szám ára 400,- Ft.

Folyóiratunk és kiadványaink megrendelhetők:

Ordass Lajos Baráti Kör

1114 Budapest, Bocskai út 10.

Postacím: 2151 Fót, Ibolyás u. 3/A.

Csekkszám/szám: OTP 11711034-20081452

